

septom.org

ISSN : 3062 - 1593

Sağlık olsun...

SEPTOM

HEALTH RESEARCHES

Vol / Cilt : 2 Issue / Sayı : 3
Year / Yıl : 2025

EDİTÖR Doç.Dr. Bülent ÖNGÖREN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, bulentongoren@mu.edu.tr

İSTATİSTİK EDİTÖRÜ Dr.Öğr.Üyesi Tahir BENLİ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gümrük ve İşletme Bölümü, tbenli@mu.edu.tr

TEKNİK EDİTÖR/SEKRETERYA, Zerde ÇAĞLAR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, zerdacaglar9@gmail.com

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hakan ACAR-Liverpool Hope Üniversitesi-acarh@hope.co.uk

Prof. Dr. İshak AYDEMİR-Sağlık Bilimleri Üniversitesi-ishak.aydemir@sbu.edu.tr

Prof. Dr. Kılıçhan BAYAR-Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- kbayar@mu.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Zafer Danış- Sakarya Üniversitesi- z.danis@sakarya.edu.tr

Prof. Dr. Nurgün OKTİK- Maltepe Üniversitesi- nurgunoktik@maltepe.edu.tr

Prof. Dr. Umut BEYLİK-Sağlık Bilimleri Üniversitesi umut.beylik@sbu.edu.tr

Doç. Dr. Fatma ELİBOL- Sağlık Bilimleri Üniversitesi- fatma.elibol@sbu.edu.tr

Doç. Dr. Müge Arslan- Üsküdar Üniversitesi-muge.arslan@uskudar.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ceyda TETİK AYDOĞDU – Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- ceydatetik@mu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem BİLGE- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- cigdembilge@mu.edu.tr

Sayının Hakemleri

Doç.Dr. Sergender Sezer - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi - sergender@mu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞARLAK- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-ksarlak@mu.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Özge İPEK DONGAZ- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- ozgeipek@mu.edu.tr

Öğr.Gör.Dr. Aykut Can DEMİREL- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- aykutcandemirel@mu.edu.tr

Arş.Gör.Dr. Halim TOGA-Sağlık Bilimleri Üniversitesi-halim.toga@sbu.edu.tr

Dr.Sefa DONGAZ- Sağlık Bakanlığı-Muğla Eğitim Ve Araştırma Hastanesi-sefa.dongaz@gmail.com

Semptom Health Researches, yılda üç kez (Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında) yayınlanan uluslararası, hakemli, elektronik ve süreli bir dergidir. Semptom Health Researches Academic Research Index (ResearchBib) ve Eurasian Scietific Journal Index (ESJI) taranmaktadır. Dergide sağlık alanına yönelik teorik ve uygulamalı çalışmalara, vaka/olgu sunumlarına, derleme ve araştırma makalelerine, kitap incelemelerine ve çevirilere yer verilir. Derginin yayın dili **Türkçe** ve **İngilizce**dir.

Volume/Cilt 2, No/Sayı 3, Page/Sayfa 1-26

Contents/İçindekiler

- **ÖĞRETMENLERİN CAM TAVAN ALGILARININ TOPLUMSAL CİNSİYETLE İLİŞKİSİ**

THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS' PERCEPTIONS OF THE GLASS CEILING AND GENDER

Muhammed Mustafa Aydın, Emine Sonkur, Selda Demircioğlu, Ahmet Akgül, p.1-9

- **SYSTEMATIC REVIEW OF STUDIES ON ETHICAL ISSUES IN THE FIELD OF PHYSIOTHERAPY AND REHABILITATION IN TURKEY**

TÜRKİYE'DE FIZYOTERAPİ VE REHABILITASYON ALANINDAKİ ETİK KONULAR ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN SİSTEMATİK DERLEMESİ

Cansu DAL ve Kılıçhan BAYAR, p.10-16

- **KURAMDAN UYGULAMAYA SOSYAL HİZMETTE İLİŞKİ TEMELLİ YAKLAŞIM**
FROM THEORY TO PRACTICE: A RELATIONSHIP-BASED APPROACH IN SOCIAL WORK

Dr. Murat DERİN, p.17-26

Semptom Health Researches

home page : www.semptom.org

ÖĞRETMENLERİN CAM TAVAN ALGILARININ TOPLUMSAL CİNSİYETLE İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS' PERCEPTIONS OF THE GLASS CEILING AND GENDER

Muhammed Mustafa Aydın, Sosyal Hizmet uzmanı, mustafaaydn065@gmail.com, ORCID: [http:// orcid.org/0009-0002-1093-2656](http://orcid.org/0009-0002-1093-2656)

Emine Sonkur, Sosyal Hizmet uzmanı, eminesonkur586@gmail.com, , ORCID: [http:// orcid.org/0009-0000-3333-8743](http://orcid.org/0009-0000-3333-8743)

Selda Demircioğlu, Sosyal Hizmet uzmanı, eminesonkur586@gmail.com, ORCID: [http:// orcid.org/0009-0001-7749-6089](http://orcid.org/0009-0001-7749-6089)

Ahmet Akgül, Sosyal Hizmet uzmanı, akgulahmet59@gmail.com, ORCID: [http:// orcid.org/0009-0007-7502-1577](http://orcid.org/0009-0007-7502-1577)

ÖZET

Bu çalışma, eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin cam tavan algıları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler, Türkiye genelindeki ilköğretim, ortaokul ve liselerde görev yapan 301 öğretmeninden "Cam Tavan Engelleri Ölçeği" aracılığıyla çevrimiçi olarak toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde t-testi, ANOVA ve korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları, cinsiyetin cam tavan algısında temel belirleyici olduğunu; kadın öğretmenlerin çoklu rol üstlenme, örgüt kültürü ve mesleki ayrımcılık boyutlarında erkeklerle oranla anlamlı düzeyde daha yüksek engel algıladığını ortaya koymuştur. Yaş ve mesleki tecrübenin toplam cam tavan puanı üzerinde doğrudan bir etkisi saptanmamış olsa da, yaş arttıkça toplumsal cinsiyet stereotiplerine yönelik farkındalığın arttığı ve mesleki ayrımcılık algısının dönüştüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca bekar öğretmenlerin, evli meslektaşlarına kıyasla mentorluk eksikliğini ve mesleki ayrımcılığı daha yoğun hissettikleri belirlenmiştir. Sonuçlar, cam tavanın sadece bireysel tercihlerle değil, yapısal ve zihinsel bariyerlerle şekillendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cam Tavan, Toplumsal Cinsiyet, Eğitim Yönetimi, Kadın Öğretmenler

ABSTRACT

This study aims to examine the relationship between the glass ceiling perceptions of teachers working in educational institutions and various demographic variables. A relational survey model, one of the quantitative research methods, was employed in the study. Data were collected online from 301 teachers working in primary, secondary, and high schools across Türkiye using the "Glass Ceiling Barriers Scale." The data were analyzed using t-test, ANOVA, and correlation analyses. The results revealed that gender is a primary predictor of glass ceiling perceptions; female teachers perceive significantly higher barriers in terms of multiple role conflict, organizational culture, and occupational discrimination compared to their male counterparts. Although age and professional experience were found to have no direct impact on total glass ceiling scores, it was observed that as age increases, awareness of gender stereotypes rises and the perception of occupational discrimination undergoes transformation. Furthermore, it was determined that single teachers perceive a lack of mentoring and occupational discrimination more intensely than their married colleagues. The findings suggest that the glass ceiling is shaped not only by individual preferences but also by structural and mental barriers.

Keywords: Glass Ceiling, Gender, Educational Management, Female Teachers.

GİRİŞ

1. Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet (sex) biyolojik farklılıklara dayanırken, toplumsal cinsiyet (gender) kültürel, sosyal ve tarihsel süreçler içinde şekillenen rol, norm ve beklentileri ifade eder (Dökmen, 2009). Toplumsal cinsiyet, kültürel bir inşa süreci olup (Karakaya, 2021) bireylerin doğuştan gelen özellikleri ile toplumsal yapı tarafından şekillendirilen kimlikleri arasındaki farkı anlamada kritik öneme sahiptir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet yalnızca biyolojik farklılıklara indirgenemeyecek, aksine toplumun değerleri, normları ve güç ilişkileri tarafından sürekli yeniden üretilen bir yapıdır. Feminist yaklaşımlar, toplumsal cinsiyeti cinsler arası ilişkilerin toplumsal olarak örgütlenmesi şeklinde tanımlar (Karakaya, 2021). Bu bağlamda, kadınların eğitim ve mesleki yaşamda karşılaştıkları engellerin önemli bir kısmı, bu toplumsal inşa sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Toplumsal cinsiyet kavramının tarihi, tek tanrılı dinlerdeki "günahkar Havva" imgesiyle temellenen ve kadınların ataerkil sistemde konumunu belirleyen bir geçmişe sahiptir. Bu algı, feminist çalışmaların gelişmesiyle değişmiş, 1980'lerden sonra toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların ötesinde, toplumsal ve tarihsel olarak şekillenen bir kategori olarak ele alınmaya başlanmıştır (Karakaya ve Bilican 2021; Derman, 2021). Toplumsal cinsiyet çalışmaları, feminist hareketlerin gelişim evreleri ile paralel ilerlemiştir. Birinci dalga feminizm (19. yy sonu – 20. yy başı), kadınların oy hakkı, mülkiyet hakkı gibi temel yasal haklarını kazanma mücadelesine odaklanmıştır. İkinci dalga feminizm (1960–1980'ler), hukuki eşitliğin ötesine geçerek, iş yaşamında, aile içinde ve toplumsal alanda eşitlik taleplerini gündeme taşımıştır. Üçüncü dalga feminizm (1990'lar ve sonrası), farklı kadınlık ve erkeklik deneyimlerini tanıyarak, toplumsal cinsiyetin kültürel çeşitlilik boyutunu vurgulamıştır (Algan, 2021). Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın hakları, herhangi bir kadın mücadelesine gerek kalmadan, Medeni Kanun ve Anayasa değişiklikleriyle güvence altına alınmış sonraki dönemlerde yükselen sosyalizmle iç içe olan kadın hareketleri, 1980'lerde bağımsız feminist eylemlere ve 1990'larda kurumsallaşmaya dönüşmüş ve 2000'li yıllarda ise yasal düzenlemelerle güçlenen kolektif kadın hareketleri, özellikle kadına yönelik şiddetle mücadeleyi ana tema olarak benimsemiştir (Özyıldız, 2019). Özellikle eğitim ve öğretmenlik mesleğinde, bu tarihsel birikim,

kadınların mesleki konumlarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin biyolojik farklılıklarından ziyade, toplumun kadın ve erkeklerden beklediği davranış kalıplarıdır (Bilican, 2018). Bu rollerin öğrenilmesi, bireylerin cinsiyetlerine uygun davranışlarının pekiştirilmesi ve uygunsuz davranışlarının cezalandırılması yoluyla gerçekleşir (Vatandaş, 2011). Tarihsel olarak, cinsiyet temelli iş bölümü, erkeğin kadınlar üzerindeki tahakkümünü pekiştirmiştir. Bu durum, kadınların ev içi rollerle sınırlı kalmasına ve kamusal alanda daha az söz sahibi olmasına yol açmıştır (Aydın ve Kuruoğlu, 2014). Türk toplumunda da kadın ve erkeklerden beklenen özellikler, geleneksel kalıp yargılara dayanmaktadır (Dökmen, 2009). Bununla birlikte, modernleşme ve kadının çalışma hayatına katılımı, aile içi rollerin ve annelik/babalık rollerinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Geleneksel olarak annelere yüklenen çocuk bakımı ve ev işleri rolleri, modern dönemde babaların da çocuk gelişimindeki öneminin anlaşılmasıyla değişmeye başlamıştır (Kip, 2021). Ancak, kadınlar hem evde hem de işte sorumluluk üstlenerek "süper kadın" rolüne bürünürken, erkeklerin bu değişime uyum sağlamak zorlandığı ve ataerkil tahakkümü sürdürmeye çalıştığı belirtilmektedir (Sayıl, 1994). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin hala eşitsizliklere yol açtığını ve bu kalıp yargıların değişmesinin kolay olmadığını göstermektedir (Bilican, 2018). Öğretmenlik mesleği, kadınların sayıca yoğun olduğu bir alan olsa da, yönetici pozisyonlarda erkeklerin ağırlıklı olarak bulunması, toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilir. Kadınların aile içi sorumluluklarının mesleki yükümlülüklerle çakışması, üst düzey yönetim kademelerine erişimlerini sınırlandırmaktadır.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Cam Tavan Olgusu

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların hak ve özgürlüklerini kısıtlayan bir ayrımcılık biçimidir ve kadınların eğitim, istihdam ve sağlık gibi alanlarda dezavantajlı konumda olmasına neden olur (Bal, 2014). Bu eşitsizliğin en temel faktörlerinden biri, erkeğin belirleyici güç olarak görüldüğü ataerkil aile yapısıdır (Eroğlu ve İrdem, 2016 akt. Bardakçı ve Oğlak, 2022). Eğitimde, kız çocukları ve kadınlar toplumsal roller nedeniyle bu haktan mahrum bırakılmakta, bu da eğitim, istihdam ve sosyal statü gibi alanlardaki eşitsizlikleri derinleştirmektedir (Karakaya ve Bilican, 2021). İşgücü piyasasında ise kadınlar aynı işi yapmalarına rağmen erkeklere kıyasla daha düşük ücret almakta ve yöneticilik pozisyonlarına

yükselmekte zorlanmaktadır (Utma, 2019). Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların sağlık hizmetlerine erişimini olumsuz etkileyerek, anne ölümleri ve üreme sağlığı sorunları gibi konularda ciddi riskler oluşturmaktadır (Bal, 2014). En belirgin yansımalarından biri olan kadına yönelik şiddet ise fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet gibi farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve bu durum gelişmiş ülkelerde dahi yaygınlığını korumaktadır (WHO, 2005). Bu eşitsizliklerin ve şiddet biçimlerinin en çarpıcı örneklerinden biri, kız çocuklarını koruma düşüncesiyle ortaya çıkan erken yaşta evliliklerdir (Bilican, 2018). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınların yaşamının her alanını derinden etkileyen ve küresel ölçekte mücadele edilmesi gereken karmaşık bir sorun olduğunu göstermektedir (Karakaya ve Bilican, 2021).

Cam tavan kavramı ise, kadınların yeteneklerine ve başarılarına rağmen, özellikle iş yaşamında üst yönetim pozisyonlarına yükselmelerini engelleyen, görünmez ve aşılabilir bariyerleri ifade eden bir metafordur (Wirth, 2001). 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan bu kavram, kadınların belirli bir yönetim seviyesine kadar terfi edebilse de, bu noktanın ötesine geçememesini tanımlar (Zeng, 2011). Cam tavan, sadece hiyerarşik ilerleme engeli olmakla kalmaz, aynı zamanda gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ve karar alma süreçlerindeki eşitsizlikleri de içerir (Bendl & Schmidt, 2010). Cam tavan indeksinde bu eşitsizlikler görünür bir şekilde ortaya çıkmakta olup OECD üyesi 29 ülke arasında ülkemiz 27.sıradadır (Derin, 2020). Ülkemizde derin bir şekilde hissedilen cam tavan sendromunun oluşmasına neden olan engeller üç ana başlık altında incelenebilir.

1.Bireysel Faktörler: Kadınların birden fazla rol üstlenmesi (eş, anne, çalışan) ve bu rollerin yarattığı çatışmalar, kariyer ilerlemelerini yavaşlatır (İşcan ve Timuroğlu, 2007). Ayrıca, kadınların duygusal ve güçsüz oldukları yönündeki kişisel algıları da kendi kendilerine kariyer engelleri koymalarına neden olabilir.

2.Örgütsel Faktörler: Erkek egemen örgüt kültürü ve politikaları, kadınların terfi, ücret ve eğitim gibi konularda eşit fırsatlara sahip olmasını engeller. Örgütlerdeki kadın mentor eksikliği ve resmi olmayan iletişim ağlarına dahil olamama da kadınların kariyer hedeflerine ulaşmasını zorlaştıran diğer önemli engellerdir (Catalyst, 1993).

3.Toplumsal Faktörler: Cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık ve kadınların duygusal, pasif ve güçsüz olduğu yönündeki kalıplaşmış düşünceler

(stereotipler), kadınların cam tavan sendromu yaşamalarının temel toplumsal nedenleridir (Parlaktuna, 2010).

Bu faktörler genellikle birleşerek cam tavan sendromu, hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumsuz sonuçlar doğurur. Bireysel sonuçları olarak kadın çalışanlarda motivasyon kaybı, işe olan bağlılıklarının azalması ve kariyer hedeflerinden vazgeçme eğilimi görülür (Erdirençelebi vd., 2018). Ayrıca, haksızlığa uğradığını düşünen çalışanlar işe karşı ilgisizlik ve yabancılaşma yaşar (Özbek, 2011). Bu durumlar, iş tatminini ve örgütsel güveni azaltarak düşük performansa yol açar (Zel, 2002; Örcü ve Akgül, 2019). Örgütsel sonuçları ise yetenekli kadın çalışanların kaybı nedeniyle işletmelerin maliyetlerini artırır ve rekabet avantajını zedeler (Aytaç, 1997). Motivasyonu düşen ve iş tatmini azalan çalışanların devamsızlık oranları yükselir (İpçioğlu vd., 2018). Ayrıca, işten ayrılma (iş gören devir hızı) oranlarındaki artış ve genel olarak verimlilik ve kalitede düşüşler meydana gelir (Tütüncü ve Demir, 2002; Günden, 2011).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel alanlarda sistematik dezavantajlarla karşılaşmasına yol açarak, cam tavan sendromunun toplumsal zeminini oluşturur (Bal, 2014; Karakaya ve Bilican, 2021). Bu bağlamda, eğitim sektöründeki yönetici pozisyonlarında kadın temsili düşük olması, cam tavanın en somut yansımalarından biridir ve ataerkil yapıların kurumsallaşmış etkisini gözler önüne serer (Sağlam & Bostancı, 2012; ASPB, 2014). Türkiye'de eğitim sektöründe kadın öğretmenlerin oranı yüksek olmasına rağmen (okul öncesinde %94,6, ilköğretimde %58,16), yönetici pozisyonlarındaki temsilleri oldukça düşüktür (MEB, 2014). 2014 verilerine göre, kadın yöneticilerin oranı sadece %2,6'dır (TÜİK, 2014). Bu durum, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, aile içi sorumlulukların kadınlara yüklenmesi ve erkek egemen örgüt kültüründen kaynaklanmaktadır (Sağlam & Bostancı, 2012). MEB'in "Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Projesi" gibi girişimlerle önyargıların kırılması hedeflenmiş olsa da, il ve ilçe müdürlüklerindeki kadın oranları %2,5 ve %0,6 gibi düşük seviyelerde kalmıştır (ASPB, 2014). Medyanın kadın temsili ve toplumsal algılar da bu eşitsizliği pekiştiren önemli faktörler arasındadır. Bu çerçevede araştırmamız cam tavan engellerinin öğretmenler üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmamızdaki hipotezimiz; öğretmenlerin cam tavan algılarının demografik (cinsiyet, medeni durum, yaş ve mesleki tecrübe)değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterdiğidir. Ayrıca öğretmenlerin cam tavan engelleri

alt boyutları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu diğer hipotezimizdir.

YÖNTEM

Bu çalışma, ilişkisel tarama modeli kullanarak, eğitim yöneticisi kadınların yaşadığı cam tavan algısı ile toplumsal cinsiyet tutumları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki ilkököl, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenler oluştururken, %95 güven aralığı ve %5 örneklem hatası dikkate alınarak 380 öğretmenden veri toplanması planlanmış, eksik veriler çıkarıldığında 301 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Veriler, Google Formlar kullanılarak hazırlanan ve sosyal medya üzerinden dağıtılan çevrimiçi anketlerle toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak, öğretmenlerin kişisel bilgilerini içeren bir anket ile "Cam Tavan Engelleri Ölçeği" kullanılmıştır.

Cam Tavan Engelleri Ölçeği; Karaca (2007) tarafından geliştirilen bu ölçek, kadınların kariyerlerindeki engelleri belirlemek amacıyla 38 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, çoklu rol üstlenme, kadınların kişisel tercih algıları, örgüt kültürü, informal iletişim, mentorluk, mesleki ayrımcılık ve stereotipler olmak üzere yedi alt boyutu ölçmektedir. Beşli Likert tipindeki ölçekte puanlama 1 ile 5 arasında değişmektedir. Bazı olumsuz ifadeler ters kodlanmıştır (1, 3, 4, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38). Ölçekten alınan düşük puanlar, cam tavan engellerinin daha yoğun olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0.887 olarak hesaplanmış olup, ölçek boyutlarından alınan düşük puanlar cam tavan engellerinin fazlalığını göstermektedir.

Elde edilen veriler IBM SPSS 24 programı ile analiz edilmiştir. Analiz sürecinde ilk olarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Normal dağılım gösteren veriler için parametrik testlerden faydalanılmıştır. İkili grupların karşılaştırılması için bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılması için ise Tek Yönlü ANOVA ve korelasyon analizleri kullanılmıştır. Bu analizlerde katılımcıların demografik bilgilerine ait sayı, yüzde, ortalama, standart sapma ve minimum-maksimum değerler tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilerek aşağıda yer alan bulgular elde edilmiştir.

Tablo 1.de araştırma katılanların çoğunluğu (%62,1) kadın ve (%73,1)'i evlidir. Aynı zamanda katılımcıların

%31,9'u 11-20 yıl iş tecrübesine sahip olup, yarıdan fazlası (%55.8) 26-41 yaş arasındadır.

Yaş ile iş tecrübesi arasında yüksek ve pozitif bir ilişki ($r = 0,941$, $p < 0,01$) olması beklenen bir sonuç olup yaş arttıkça iş tecrübesinin de arttığını göstermektedir. Yaş ve iş tecrübesi ile cam tavan toplam puan ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Bu durum, yaş veya tecrübenin genel cam tavan engellerini doğrudan etkilemediğini düşündürmektedir (Tablo 2).

Cam tavan engelleri alt boyutlarından sadece Yaş ile kadınların kişisel tercih algıları ($r = 0,115$; $p < 0,05$) ve stereotipler ($r = 0,185$; $p < 0,01$) arasında zayıf, pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Yaş arttıkça bu algıların da bir miktar arttığı söylenebilir. Yaş ile mesleki ayrımcılık arasında ise zayıf, negatif ve anlamlı bir ilişki ($r = -0,145$; $p < 0,05$) mevcuttur, yani yaş arttıkça mesleki ayrımcılık algısı bir miktar azalmaktadır (Tablo 2).

Cam tavan engelleri toplam puan ortalamasıyla alt boyutları olan çoklu rol üstlenme ($r = 0,396$, $p < 0,01$), kadınların kişisel tercih algıları ($r = 0,430$, $p < 0,01$), örgüt kültürü ve politikaları ($r = 0,445$, $p < 0,01$), mesleki ayırım ($r = 0,509$, $p < 0,01$) ve stereotipler ($r = 0,354$, $p < 0,01$) arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişki, informal iletişim ağları ($r = 0,250$, $p < 0,01$) ve mentörlük ($r = 0,181$, $p < 0,01$) ile ilişki düşük ama yine anlamlı ilişki olması cam tavan engellerinin bu faktörler arttıkça yükseldiğini göstermektedir (Tablo 2). Cam tavan algısı alt boyutları arasında düşük anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Ancak cam tavan algısının temel belirleyicisinin Mesleki ayırım, cam tavanla en yüksek korelasyona sahip değişkendir ($r = 0,509$, $p < 0,01$). Bu, ayrımcılık algısının cam tavan algısında belirleyici olduğunu gösterir.

Cinsiyet değişkenine göre kadın ve erkeklerin cam tavan engelleri alt boyutları puan ortalaması karşılaştırıldığında (Tablo 3), çoklu rol üstlenme boyutunda kadınların erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek puan almıştır ($t = 3.180$, $p = 0.002$). Kadınlar çoklu rol yükünü erkeklere kıyasla daha fazla hissettiklerini göstermektedir. Kadınların kişisel tercih algıları alt boyutunda erkeklerin ortalaması kadınlara göre daha yüksek ($t = 4.004$, $p < 0.001$) olup erkekler, kadınların cam tavanla karşılaşmalarını kişisel tercihlerine bağlama eğilimindedir. Örgüt kültürü ve politikaları alt boyutunda kadınlar erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek puan vermiştir ($t = 2.839$, $p = 0.005$). Kadınlar örgütsel politika ve kültürün cam tavan üzerindeki etkisini erkeklerden daha fazla algılamaktadır. Mesleki ayırım alt boyutunda kadınların, erkeklere göre mesleki ayrımcılığı

istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla hissettiği belirlenmiştir ($t=2.478$, $p=0.014$). Stereotipler alt boyutunda erkeklerin, kadınlara göre stereotip algısı daha düşük olduğu için erkeklerin bu algıları daha olumlu iken kadınların bu konuda daha olumsuz olduğu söylenebilir ($t=4.362$, $p<0.001$). Diğer alt boyutlarla cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Medeni durum değişkenine göre evli ve bekarların cam tavan engelleri alt boyutları puan ortalaması karşılaştırıldığında (Tablo 3) çoklu rol üstlenme, kadınların kişisel tercih algıları, örgüt kültürü ve politikaları, informal iletişim ağları ve stereotipler alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Mentorluk alt boyutunda bekarların evlilere göre mentorluk engellerini anlamlı düzeyde daha fazla algıladığı saptanmıştır ($t=-2.653$, $p=0.011$). Mesleki ayrım alt boyutunda ise bekarların evlilere göre mesleki ayrımcılığı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla algıladığı tespit edilmiştir ($t=-2.587$, $p=0.010$).

TARTIŞMA

Araştırmamızın birinci hipotezi, “öğretmenlerin cam tavan algılarının demografik değişkenlere (cinsiyet, medeni durum, yaş ve mesleki tecrübe) göre anlamlı farklılık gösterdiği” yönünde olup bulgularımız bu hipotezi kısmen desteklemiştir.

Yaptığımız literatür taramasına göre; cinsiyet değişkeni cam tavan algısında anlamlı farklılık yaratırken, medeni durum, yaş ve mesleki tecrübe değişkenlerinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu bulgu, (Korkmaz ve Gündüz, 2020)’nin öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmada cinsiyetin cam tavan algısında belirleyici olduğunu ancak yaş ve deneyim değişkenlerinin anlamlı etkisinin bulunmadığını gösteren sonuçlarla örtüşmektedir. Benzer şekilde, (Demirtaş ve Arslan, 2021) da kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere kıyasla daha yüksek düzeyde cam tavan algısına sahip olduklarını, ancak medeni durumun anlamlı bir fark yaratmadığını belirtmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, yaş ve mesleki deneyimin cam tavan engelleri üzerinde doğrudan bir belirleyici olmadığını, ancak kadınların kariyer engellerine yönelik algısal süreçlerini farklılaştırdığını ortaya koymaktadır. Özellikle yaş ilerledikçe toplumsal cinsiyet stereotiplerine yönelik farkındalığın ve kişisel tercih algılarının artması, kadınların kariyer yolculuğunda olgunlaştıkça mevcut kalıp yargıları daha net analiz edebildiklerini göstermektedir. Bu durum, yaş ile kişisel tercih algıları

arasında anlamlı bir farklılık saptayan Çelik (2018)’in bulgularıyla paralellik sergileyerek, bireysel tercihlerin yaşla birlikte cam tavan algısında daha merkezi bir konuma geldiğini kanıtlamaktadır. Öte yandan, mesleki ayrımcılık algısının yaşla birlikte azalma eğilimi göstermesi, kıdemli kadın çalışanların kurumsal engellerle baş etme becerilerinin gelişmiş olabileceğine işaret ederken; literatürde Hoşgör (2016) tarafından rapor edilen “yaş ile çoklu rol üstlenme arasındaki pozitif ilişki”, cam tavanın alt boyutlarının yaştan bağımsız olarak farklı dinamiklerle şekillendiğini doğrulamaktadır. Sonuç olarak, bireysel bulgularımız ve mevcut literatür (Çelik, 2018; Hoşgör, 2016) birlikte değerlendirildiğinde, yaşın cam tavanı toplamda etkileyen statik bir unsur olmaktan ziyade, kadınların kariyer engellerini yorumlama biçimlerini dönüştüren dinamik bir değişken olduğu söylenebilir.

Cinsiyet açısından, kadınlar çoklu rol üstlenme, örgüt kültürü ve politikaları ile mesleki ayrım alt boyutlarında erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar almıştır. Bu bulgu, kadınların hem aile hem iş yükünü daha yoğun hissettiklerini, örgütsel politika ve kültürden daha olumsuz etkilendiklerini ve mesleki ayrımcılığı daha fazla deneyimlediklerini göstermektedir. Erkeklerin ise kadınların kişisel tercih algıları ve stereotipler boyutlarında kadınlara göre daha yüksek puan almaları, kadınların karşılaştıkları engellerin erkekler tarafından kişisel tercihler veya toplumsal kalıp yargılar çerçevesinde değerlendirildiğine işaret etmektedir.

Kadınların çoklu rol üstlenme, örgüt kültürü ve politikaları ile mesleki ayrım alt boyutlarında erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığı vurgulanmıştır. Bu bulgu, kadınların hem aile hem iş yaşamındaki sorumlulukları nedeniyle daha fazla yük hissettiklerini ve örgütsel süreçlerde dezavantajlı bir konumda bulunduklarını göstermektedir (Bodur Budak, E., 2023).. Kadınların toplumsal rollerinden kaynaklanan sorumluluklarının iş yaşamında karşılaştıkları engelleri artırdığı yönündeki genel bulguyu güçlendirmesi bakımından bulguların tutarlı ve destekleyici bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

Medeni durum değişkeninde ise yalnızca mentorluk ve mesleki ayrım alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bekar öğretmenler, mentorluk eksikliğini ve mesleki ayrımcılığı evlilere kıyasla daha fazla algılamaktadır. Diğer alt boyutlarda medeni duruma göre anlamlı fark bulunmamıştır.

Yine aynı şekilde Yılmaz’ın 2018’deki çalışmasına dayanarak; medeni durum değişkeninin mentorluk ve mesleki ayrım alt boyutlarına göre fark anlamlılığına

yakın görülmüştür. Bekar bireyler evli olan bireylere göre mesleki ayrımcılığı daha fazla hissettikleri vurgulanmıştır.

Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve bu eşitsizliğin beraberinde getirdiği dezavantajlardan arınarak öznel kimliklerini inşa edebilmeleri, mevcut ataerkil sistemin ortadan kaldırılmasını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan, bunun pratikte içselleştirilmiş biçimini onaylayan yeni bir zihniyetin inşasını gerekli kılmaktadır. Kadınların toplumsal yapı içerisinde güç kazanmaları ve bu süreçte güçlendirilerek desteklenmeleri önem arz etmektedir. Ayrıca, kadınların kendi yaşamları üzerinde belirleyici bir özne olduklarına inanmaları ve bu inanç doğrultusunda eylemsel tutum geliştirmeleri zorunludur.

Bu yaklaşım, kadınların güçlendirilmesinin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda yapısal dönüşümle de ilişkili olduğunu vurgulayan çalışmalarda da desteklenmektedir (Kandiyoti, 2019; Connell, 2020; Aktaş & Erdem, 2021).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin cam tavan algılarının demografik değişkenlerle olan ilişkisini ve bu algıların literatürle olan tutarlılığını incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre cinsiyet, cam tavan algısında en temel farkı yaratan değişkendir. Kadın öğretmenler; çoklu rol üstlenme, örgüt kültürü ve mesleki ayrımcılık boyutlarında erkek meslektaşlarına göre çok daha yüksek düzeyde engel algılamaktadır. Bu durum, eğitim sektöründe "kadın mesleği" algısı yaygın olsa dahi, yönetsel basamaklarda yapısal ve kültürel engellerin (ataerkil zihniyet, mentorluk eksikliği vb.) devam ettiğini kanıtlamaktadır.

Yaş ve mesleki tecrübenin cam tavan toplam puanı üzerinde doğrudan bir etkisi olmasa da, algıların niteliğini değiştirdiği görülmüştür. Yaş ilerledikçe kadınların toplumsal cinsiyet stereotiplerine karşı farkındalığı artmakta, buna karşın mesleki ayrımcılık algısı –muhtemelen kazanılan deneyim ve direnç sayesinde– azalmaktadır. Medeni durum ise genel algıyı etkilememekle birlikte, bekar öğretmenlerin mentorluk desteğinden daha yoksun olduklarını ve mesleki ayrımcılığı daha yoğun hissettiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, iş hayatında evli çalışanlara yönelik oluşan "yerleşik düzen" algısının aksine, bekar bireylerin kurumsal destek sistemlerine daha fazla ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir. Ayrıca araştırma, kadınların karşılaştığı engellerin sadece bireysel tercihlerden değil; Kandiyoti (2019) ve Connell (2020)'ın

vurguladığı üzere ataerkil sistemin ve örgütsel politikaların yapısal bir sonucu olduğunu teyit etmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda geliştirilen öneriler kapsamında, okul yönetimlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve kadın öğretmenlerin kariyer basamaklarında desteklenmesi öncelikli bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle genç ve bekar öğretmenlerin hissettiği rehberlik ihtiyacını karşılayacak kurumsal mentorluk ağlarının kurulması, kadınların üzerindeki çoklu rol yükünü hafifletecek esnek çalışma modellerinin geliştirilmesi ve karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyi artıracak pozitif ayrımcılık stratejilerinin uygulanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin kırılması amacıyla eğitimcilere yönelik farkındalık seminerleri düzenlenmeli ve gelecek çalışmalarda cam tavan engellerinin derinlemesine incelenmesi için nitel yöntemlere başvurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aktaş, F., & Erdem, M. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın güçlenmesi: Sosyal politika perspektifinden bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(2), 145–162.
- Aktaş, G. (2013). Feminist kuram: Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-63.
- Algan, T. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında İslami feminizm. Nobel Yayınları.
- Aycan Çiçek Sağlam, A. B. (2012). Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra örgütleri yönetim pozisyonlarında kadınların temsil edilme düzeyine yönelik yönetici görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.1
- Bal, M. 2(2014a). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Bal, M. (2014b). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın sağlığına etkisi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Bardakçı, Ş., & Oğlak, S. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi ve Türkiye. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), 71-90.

Bayer, A. (2020). Modernleşme sürecinde aile: Değişen anne ve babalık rolleri. *İslami İlimler Dergisi*, 1(1), 35-60.

Bilican, V. (2018a). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadına yönelik şiddet yansımaları: Toplumsal cinsiyet ve aile içinde kadına yönelik şiddet. Gece Kitaplığı.

Bilican, V. (2018b). Toplumsal cinsiyet rolleri: Toplumsal cinsiyet ve aile içinde kadına yönelik şiddet. Gece Kitaplığı.

Biner, S. (2022). Çalışma yaşamında cam tavan sendromu [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi].

Connell, R. (2020). Gender and power: Society, the person and sexual politics. Polity Press.

Çelik, E. N. (2018). Kadın çalışanların karşılaştıkları cam tavan sendromunun tükenmişlik düzeylerine etkilerinin incelenmesi: Kamu sektörü ve özel sektör İstanbul ili örneği [Yüksek lisans tezi].

Çıtak, A. (2008). Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma. Bilişsel gelişim kuramı [Yüksek lisans tezi].

Dağdeviren, B., & Aydemir, İ. (2020). Sağlık çalışanlarının cam tavan algılarının toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, 4(3), 167-180.

Derman, O. (2021). Tarihsel süreçte toplumsal cinsiyet. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 64(1), 42-48.

Derin, N. (2020). Dünya'dan ve Türkiye'den örneklerle cam tavan sendromu. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 137-154. <https://doi.org/10.20493/birtop.814149>

Dökmen, Z. (2009a). Biyolojik kuram. Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Z. (2009b). Sosyal öğrenme kuramı. Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Z. (2009c). Toplumsal cinsiyet kuramları (Psikanalitik kuram). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Z. (2009d). Toplumsal cinsiyet rolleri. Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Nobel Yayınları.

Dökmen, Z. (2009e). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Sistem Yayınları.

Economist, The. (2019, 8 Mart). The glass-ceiling index. <https://www.economist.com/graphic-detail/2019/03/08/the-glass-ceiling-index>

Edip Sağlam, G. A. (2019). Örgütlerde cam tavan sendromunun örgütsel güven üzerine etkisi: Lojistik hizmet sağlayıcılarına yönelik bir araştırma. Ömer

Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), 183-201.

Emel Bodur Budak, M. (2023). Kadın öğretmenlerin karşılaştıkları cam tavan engelleriyle tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Uluslararası Psiko-Sosyal Eğitim Araştırmaları Dergisi*.

Eroğlu, F., & İ. Ş. (2016). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve yönetim kademelerindeki yansımaları. *İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 10-13.

Gezer, Y. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların annelik deneyimleri üzerine bir saha çalışması, 3-20.

Gülay, E. (2014). Eğitim yönetiminde kadın cam tavana medya etkisi: Sinop'ta bir uygulama. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 71-94.

Güldü, Ö., & Ersoy, M. (2000). Bilişsel gelişim kuramı: Toplumsal cinsiyet kuramlarındaki siyasal tutumlardaki cinsiyet farkları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 105-107.3

Hoşgör, H., & G. D. (2016). Sosyo-demografik özellikler ile cam tavan sendromu arasındaki ilişki ve fa4rklılıkların incelenmesi: Sağlık çalışanları örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

İpçioğlu, İ., & E. Ö. (2018). Cam tavan sendromu: İnsan kaynakları yöneticileri bağlamında bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

İşcan, Ö. F., & K. M. (2007). Örgüt kültürünün iş tatmini üzerindeki etkisi ve bir uygulama. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.

Kandiyoti, D. (2019). Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler. Metis Yayınları.

Karakaya, H. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında Panopticon: Toplumsal cinsiyete dair. Nobel Yayınları.

Karakaya, H., & Bilican, V. (2021a). Kadın ve eğitim. Toplumsal cinsiyete dair. Nobel Yayınları.

Karakaya, H., & Bilican, V. (2021b). Kadın ve istihdam. Toplumsal cinsiyete dair. Nobel Yayınları.

Karakaya, H., & Bilican, V. (2021c). Toplumsal cinsiyet tarihsel süreçteki gelişimi. Toplumsal cinsiyete dair. Nobel Yayınları.

Karakaya, H., & Bilican, V. (2021d). Toplumsal cinsiyete dair. Nobel Yayınları.

Kip, A. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında Hz. Peygamber'in babalık rolleri: Toplumsal cinsiyete dair. Nobel Yayınları.

Kuruoğlu, H., & Aydın, B. (2014a). Aile içi ilişkilerde annelik rolleri. Toplumsal cinsiyet ve medya. Detay Yayıncılık.

Kuruoğlu, H., & Aydın, B. (2014b). Toplumsal cinsiyet ve medya. Detay Yayıncılık.

Özbek, M. F. (2011). Örgüt içerisindeki güven ve işe yabancılaşma ilişkisinde örgüte uyum sağlamanın aracı rolü. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

Öztürk, A. (2017). Cam tavan sendromu ve kadınların algısı üzerine kavramsal bir çalışma. Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 1(1), 8-17.

Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. Ege Akademik Bakış.

Sayıl, I. (1994). Ruh sağlığı sorunu olarak şiddet. Kriz Dergisi, 273-276.

Sayılan, F. (2012). Toplumsal cinsiyet ve eğitim. Dipnot Yayınları.

Vargel, P. P. (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramsal yaklaşımlar (Biyolojik kuram). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(31), 497-521.

Vatandaş, C. (2003). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı.

World Health Organization. (2005). International health regulations (3rd ed.).

Yılmaz, Ö., & E. Ö. (2018). Kadınların yönetsel pozisyonlara erişimde cam tavan sendromu: Saha verilerine dayalı bir çalışma. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16-18.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

		n (301)	%			n (301)	%
Cinsiyet	Kadın	187	62,1	Mesleki tecrübe	0-1 yıl	18	6
	Erkek	114	37,9		2-5 yıl	43	14,3
Medeni durum	Evli	220	73,1		6-10 yıl	73	24,3
	Bekar	81	26,9		11-20 yıl	96	31,9
Yaş	18-25	26	8,6		21 yıldan fazla	71	23,6
	26-33	82	27,2				
	34-41	86	28,6				
	42-49	60	19,9				
	50 ve üzeri	47	15,6				

Tablo 2. Değişkenlerin korelasyon dağılımı

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Yaş	r	1									
	p										
2. İş tecrübesi	r	,941**	1								
	p	,000									
3. Cam Tavan Total	r	-,013	,006	1							
	p	,829	,915								
4. Çoklu rol üstlenme	r	-,060	-,067	,396**	1						
	p	,302	,246	,000							
5. Kadınların kişisel tercih algıları	r	,115*	,123*	,430**	-,113	1					
	p	,046	,033	,000	,050						
6. Örgüt kültürü ve politikaları	r	-,009	-,005	,445**	-,116*	,164**	1				
	p	,870	,934	,000	,045	,004					
7. İrformal iletişim ağları	r	,004	,011	,250**	-,047	,098	-,036	1			
	p	,946	,856	,000	,413	,088	,530				
8. Mentörlük	r	-,053	-,035	,181**	-,139*	,031	-,048	,101	1		
	p	,364	,540	,002	,016	,598	,402	,080			
9. Mesleki ayırım	r	-,145*	-,106	,509**	,185**	-,135*	,023	-,036	-,005	1	
	p	,012	,067	,000	,001	,019	,694	,530	,936		
10. Sterotipler	r	,185**	,160**	,354**	-,081	,189**	,066	,013	,063	-,065	1
	p	,001	,006	,000	,160	,001	,252	,817	,273	,261	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Cam Tavan Engelleri

		Çoklu Rol Üst.		K.K.Tercih Algıları		Örgüt Kült.Pol.		İnformel İlet.Ağları		Mentorluk		Mesleki Ayırım		Stereotipler	
		n	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD
Cinsiyet	1.Kadın	187	3.54	,65	2.81	,43	3.20	,75	3.20	,56	3.19	,75	3.15	,61	2.71
	2.Erkek	114	3.29	,65	3.03	,50	3.13	,80	3.13	,59	3.09	,80	2.98	,56	2.99
	t		3.180		4.004		2.839		1.152		.809		2.478		4.362
Medeni Durum	p		.002*		.000*		.005*		.132*		.419		.014*		.000*
	1. Evli	187	3,44	,67	2,90	,49	2,89	,43	3,15	,57	3,10	,75	3,03	,59	2,83
	2. Bekar	114	3,46	,3,46	2,87	,42	2,85	,42	3,16	,60	3,36	,79	3,23	,59	2,79
	t		-.257		,449		,627		-.099		-2.653		-2.587		,646
	p		.797		.657		.531		.931		.011*		.010*		.519

Symptom Health Researches

home page : www.symptom.org

SYSTEMATIC REVIEW OF STUDIES ON ETHICAL ISSUES IN THE FIELD OF PHYSIOTHERAPY AND REHABILITATION IN TURKEY

TÜRKİYE'DE FIZYOTERAPİ VE REHABILİTASYON ALANINDAKİ ETİK KONULAR ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN SİSTEMATİK DERLEMESİ

Cansu DAL, 1Mugla Sitki Kocman University, Institute of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation, Mugla, Türkiye, ptcansudal@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8407-3394>

Kılıçhan BAYAR, 2Mugla Sitki Kocman University, Faculty of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation, Mugla, Türkiye, kbayar@mu.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8090-5859>

ABSTRACT

Ethical challenges in healthcare are not only universal but also context-dependent, reflecting cultural, institutional, and professional dynamics within each country. In Türkiye, ethical issues in physiotherapy and rehabilitation have attracted increasing scholarly attention; however, the available literature remains heterogeneous and fragmented. The aim of this systematic review is to synthesize national studies addressing ethical dimensions in physiotherapy and rehabilitation, including informed consent, patient rights, professional integrity, occupational rights, ethical awareness, and emerging ethical concerns related to education and technological transformation. A comprehensive search was conducted across six major databases, and eight studies meeting the predefined eligibility criteria were included in the review. The findings indicate that ethical awareness is generally higher among students and early-career professionals, yet substantial gaps persist in clinical practice, professional rights protection, and institutional support structures. Recurrent ethical challenges include inconsistencies in informed consent practices, limited formal ethics education, violations of professional and occupational rights, and difficulties in managing professional boundaries and emerging ethical risks associated with digitalization and artificial intelligence in health sciences education. Furthermore, the reviewed studies reveal considerable methodological diversity and a predominance of descriptive approaches, which constrain the depth of ethical analysis and limit critical engagement with complex ethical dilemmas. Overall, this review highlights that in Türkiye, in the field of physiotherapy and rehabilitation, ethical principles should be given greater priority during clinical practice; that the ethical problems faced by privately practicing physiotherapists are not addressed; that there is a need to strengthen institutional and legal frameworks that will safeguard ethical principles; and that a consistent, practice-oriented ethical discourse should be developed in the field.

Keywords: Ethical issues; physiotherapy; rehabilitation; patient rights; informed consent; professional ethics; occupational rights.

ÖZET

Sağlık hizmetlerinde karşılaşılan etik sorunlar yalnızca evrensel nitelik taşımakla kalmayıp, aynı zamanda her ülkenin kültürel, kurumsal ve mesleki dinamiklerini yansıtan bağlamsal özellikler de göstermektedir. Türkiye’de fizyoterapi ve rehabilitasyon alanındaki etik konular son yıllarda giderek artan bir akademik ilgi görmüş olsa da, mevcut literatür heterojen ve parçalı bir yapı sergilemektedir. Bu sistematik derlemenin amacı; bilgilendirilmiş onam, hasta hakları, mesleki dürüstlük, mesleki ve özlük hakları, etik farkındalık ile eğitim ve teknolojik dönüşümle ilişkili ortaya çıkan etik sorunlar dâhil olmak üzere, fizyoterapi ve rehabilitasyon alanındaki etik boyutları ele alan ulusal çalışmalarını sentezlemektir. Altı büyük veri tabanında kapsamlı bir tarama yapılmış ve önceden belirlenen uygunluk kriterlerini karşılayan sekiz çalışma derlemeye dâhil edilmiştir. Bulgular, öğrenciler ve kariyerlerinin başındaki profesyoneller arasında etik farkındalığın genel olarak daha yüksek olduğunu, ancak klinik uygulamada, mesleki hakların korunmasında ve kurumsal destek yapılarında önemli boşlukların sürdüğünü göstermektedir. Tekrarlayan etik sorunlar arasında bilgilendirilmiş onam uygulamalarındaki tutarsızlıklar, sınırlı formal etik eğitimi, mesleki ve özlük hakları ihlalleri ile dijitalleşme ve sağlık bilimleri eğitiminde yapay zekâ kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan yeni etik risklerin ve mesleki sınırların yönetilmesindeki güçlükler yer almaktadır. Ayrıca incelenen çalışmalar, etik analizlerin derinliğini sınırlayan ve karmaşık etik ikilemlerle eleştirel düzeyde etkileşimi kısıtlayan belirgin bir metodolojik çeşitlilik ve betimleyici yaklaşımların baskınlığını ortaya koymaktadır. Genel olarak bu derleme, Türkiye’de fizyoterapi ve rehabilitasyon alanında; etik ilkelere daha fazla öncelik verilmesi gerektiğini, özel çalışan fizyoterapistlerin karşılaştığı etik problemlere değinilmediğini, etik ilkeleri güvence altına alacak kurumsal ve yasal çerçevelerin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ve meslek içinde tutarlı, uygulama odaklı bir etik söylemin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik sorunlar; fizyoterapi; rehabilitasyon; hasta hakları; bilgilendirilmiş onam; meslek etiği; iş hakları.

INTRODUCTION

Physiotherapy and rehabilitation is a profession that focuses on human movement and function; aims to promote health, prevent disease, and maximize physical potential; supports the physical, psychological, and social well-being of individuals; and continuously evolves through evidence-based practices. Given its direct and sustained interaction with individuals, families, and communities, the profession is inherently grounded in ethical principles such as respect for patient autonomy, informed consent, confidentiality, justice, and equitable access to care (1). Accordingly, ethics constitutes a fundamental component of both physiotherapy education and clinical practice, requiring practitioners to demonstrate ethical sensitivity, professional integrity, and accountability. These expectations are also reflected in international professional frameworks, such as the ethical guidelines of World Physiotherapy, which emphasize patient-centered care, professional integrity, accountability, and respect for human rights in physiotherapy practice.

In daily practice, physiotherapists encounter a wide range of ethical challenges related to clinical decision-making, including maintaining professional boundaries, safeguarding patient rights, managing conflicts of interest, ensuring fair use of resources, and navigating responsibilities within interdisciplinary healthcare teams. These challenges are further shaped by institutional structures, working conditions, regulatory frameworks, and sociocultural contexts. Moreover, evolving healthcare systems, increasing workload, occupational pressures, and the integration of digital technologies into education and practice add new layers of ethical complexity to the profession (2).

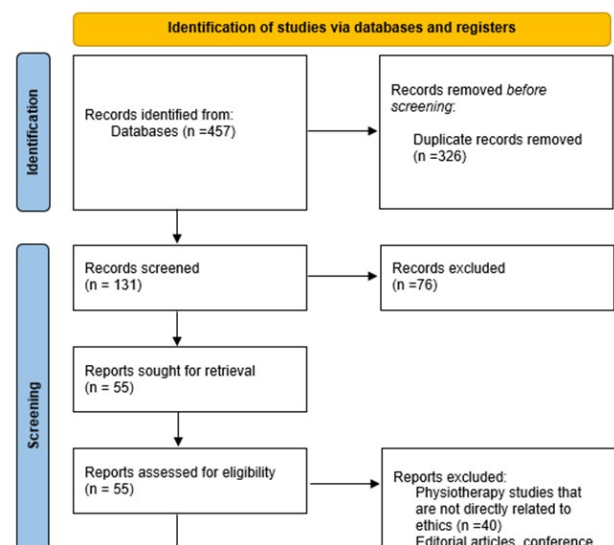
In Türkiye, ethical issues in physiotherapy and rehabilitation have attracted growing scholarly attention in recent years. Existing studies have addressed diverse themes such as informed consent in physiotherapy practice, ethical awareness and attitudes among students and professionals, perceptions of unethical behaviors in healthcare settings, professional and occupational rights, and emerging ethical concerns associated with technology use and educational transformation (3). Despite this increasing interest, the literature remains fragmented, with considerable

variation in study populations, methodological approaches, and thematic focus. While some studies primarily examine ethical awareness and attitudes, others emphasize structural and institutional challenges, including inadequate ethics education, insufficient legal protection, and inconsistencies in clinical implementation. Focusing exclusively on studies conducted in Türkiye is methodologically justified by the country-specific legal, educational, and professional contexts that shape ethical practice in physiotherapy and rehabilitation. The structure of physiotherapy education, the scope of professional responsibilities, and the regulatory frameworks governing clinical practice and professional rights vary across national settings. In Türkiye, differences in ethics education, institutional support mechanisms, and the implementation of patient rights legislation create a distinct ethical context. Therefore, synthesizing national studies allows for a context-sensitive understanding of ethical challenges and provides a relevant basis for informing education, professional practice, and policy development within the field.

To date, however, no systematic review has comprehensively examined the scope, thematic distribution, and methodological characteristics of studies conducted in Türkiye on ethical issues in physiotherapy and rehabilitation. Addressing this gap is essential for developing a coherent understanding of the profession's ethical environment and for providing a solid foundation for educational strategies, professional regulations, and policy initiatives. Therefore, the aim of this systematic review is to synthesize peer-reviewed articles and theses conducted in Türkiye that address ethical issues in physiotherapy and rehabilitation, identify recurring ethical concerns, highlight gaps in the existing literature, and contribute to future developments in ethics education, professional practice, and institutional policy.

MATERIALS AND METHODS

The review process was conducted in accordance with the PRISMA guidelines, and the study selection process is illustrated in the PRISMA flow diagram (Figure 1).

Review Issue

The review question was developed using the PICOS framework (Participants, Intervention, Comparison, Outcome, Study design) (P- Physiotherapists, physiotherapy students, and rehabilitation professionals in Turkey. I- Studies addressing ethical education, ethical practices, or exposure to ethical dilemmas in clinical or academic settings. C- Where applicable, studies compare ethical awareness across different education levels, institutions, or experience levels. O- Ethical awareness, responses to ethical challenges, and the impact of ethics training. S- Peer-reviewed qualitative, quantitative, and mixed-method studies conducted in Türkiye.)

Search Approach

A comprehensive literature search was conducted across six major databases: DergiPark, PubMed, Scopus, Web of Science, YÖK Thesis Center, and Google Scholar. The search included both Turkish and English keywords such as: “fizyoterapi,” “rehabilitasyon,” “etik,” “etik sorunlar,” “hasta hakları,” “bilgilendirilmiş onam,” “mesleki etik,” “mahremiyet,” “çıkarcı çatışması,” and their English equivalents: “physiotherapy,” “rehabilitation,” “ethics,” “ethical issues,” “patient rights,” “informed consent,” “professional ethics,” “confidentiality,” “conflict of interest,” and “Türkiye”. Studies published in peer-reviewed journals or academic theses focusing on ethical issues in physiotherapy and rehabilitation within the Turkish context were included without date restriction.

Eligibility Criteria

Studies were included if they were conducted in Türkiye, focused on the field of physiotherapy and rehabilitation, and addressed ethical issues either directly or indirectly. Eligible sources comprised peer-reviewed journal articles and academic theses published in Turkish or English. Studies were excluded if they did not address ethics, were published in languages other than Turkish or English, or were editorials or conference abstracts.

Selection of Studies

The study selection process involved two stages. Initially, research articles identified through the literature search were screened based on their titles and abstracts using predefined inclusion and exclusion criteria. Subsequently, the full texts of the remaining articles were assessed to determine their eligibility for inclusion in the systematic review.

Evaluation of Methodological Accuracy

In this systematic review, the methodological quality of the included studies was assessed using an adapted version of the Critical Appraisal Skills Programme (CASP) checklist, which is appropriate for qualitative, quantitative descriptive, and mixed-method research designs. A total of eight studies addressing ethical issues in physiotherapy and rehabilitation within the Turkish context were evaluated. Each study was appraised according to ten CASP criteria: clarity of research aims, appropriateness of methodology, justification of study design, recruitment strategy, transparency of data collection procedures, consideration of researcher reflexivity, attention to ethical issues, rigor of data analysis, clarity of findings, and overall contribution to the field (Table 1).

The assessment showed that all included studies clearly articulated their research aims and employed methodologies consistent with their stated objectives (3,4,11). Most studies provided sufficient descriptions of data collection procedures and demonstrated acceptable rigor in data analysis, particularly those employing structured questionnaires or qualitative interview approaches (5-8). However, methodological limitations were observed in relation to reflexivity; only a limited number of studies explicitly discussed the role of the researcher, potential biases, or the influence of positionality on data interpretation (7).

Ethical considerations, such as informed consent, respect for participants, and ethical approval, were generally addressed across the included studies (3,11), although the depth of ethical reflection varied. Overall, the methodological quality of the reviewed studies can be considered moderate to satisfactory. While the studies offer valuable insights into ethical awareness, professional challenges, and institutional conditions in physiotherapy practice and education in Türkiye, greater attention to reflexivity and transparent reporting of methodological limitations would strengthen future research in this field (7,4). While no studies were excluded based on the CASP appraisal, the identified methodological limitations—particularly the predominance of descriptive designs and limited attention to reflexivity—were taken into account during

the synthesis and interpretation of findings, leading to a more cautious interpretation of recurring ethical themes.

Characteristics of Included Studies

The eight studies included in this review examined a broad range of ethical issues related to physiotherapy and rehabilitation practice and education in Türkiye. The studies were published between 2005 and 2025 and reflected diverse disciplinary backgrounds, including physiotherapy, health sciences education, and health policy. While not all studies were conducted exclusively by physiotherapists, all addressed ethical dimensions that are directly relevant to physiotherapy education, professional practice, or working conditions.

Gard et al. (2005) conducted a cross-national comparative survey involving physiotherapy students from Türkiye and Sweden to examine differences in ethical viewpoints and moral reasoning. Using a standardized ethics attitude scale, the study demonstrated that Turkish students tended to prioritize respect, authority, and social harmony, whereas Swedish students emphasized autonomy and justice. Although the study focused primarily on ethical attitudes in education rather than clinical practice, it provided valuable insight into how cultural context shapes ethical awareness among future physiotherapists.

Korkmaz and Uzunes (2019) carried out a cross-sectional survey among undergraduate students from multiple health sciences departments, including physiotherapy and rehabilitation. The study explored perceptions of unethical behaviors in academic and clinical settings, focusing on issues such as confidentiality breaches, discrimination, and respect toward patients and colleagues. The findings indicated that violations of privacy and unequal treatment were commonly perceived ethical concerns, underscoring the importance of structured ethics education within physiotherapy training programs.

Taşvuran Horata (2021) investigated the attitudes of practicing physiotherapists and physiotherapy academicians toward the physiotherapy profession in Türkiye. Using a descriptive survey design, the study examined professional identity, perceptions of professional value, and working conditions. Although ethical issues were not the sole focus, the findings provided indirect insight into professional integrity, responsibility, and the ethical dimensions of professional satisfaction and commitment.

Ceylan and Yağcı Şentürk (2022) examined professional awareness levels among associate degree

physiotherapy technician program students. This cross-sectional study assessed students' understanding of professional roles, responsibilities, and expectations. While not explicitly framed as an ethics study, the findings contributed to the ethical discourse by highlighting gaps in professional awareness that may influence ethical decision-making in clinical practice.

Seçer and Özer Kaya (2024) conducted a cross-sectional study investigating technostress levels and awareness of artificial intelligence use in health among physiotherapy and rehabilitation students. The study addressed emerging ethical challenges related to digitalization, technology adoption, and educational preparedness. Although focused on technostress, the results raised important ethical considerations regarding data use, professional competence, and the responsible integration of technology into physiotherapy education.

Gülhan Güner et al. (2025) employed a qualitative research design to explore the perspectives and experiences of health sciences academics regarding the use of ChatGPT and artificial intelligence tools in education. Through semi-structured interviews, the study examined ethical concerns such as academic integrity, responsibility, transparency, and the potential impact of AI on professional education. The findings were particularly relevant to physiotherapy education, where ethical decision-making increasingly intersects with digital technologies.

Edisan and Aksoy (2005) focused directly on ethical practice by examining informed consent in physiotherapy applications. This study analyzed ethical principles related to patient autonomy, information disclosure, and consent processes within rehabilitation contexts. As one of the earliest studies addressing ethics in physiotherapy practice in Turkey, it provided a foundational perspective on informed consent as a core ethical obligation for physiotherapists.

Finally, Çalışgan (2023) investigated the need for specific occupational health and safety legislation in physiotherapy through a survey based on the clinical experiences of physiotherapists in Turkey. The study highlighted ethical concerns related to working conditions, professional rights, occupational risks, and institutional responsibility. These findings emphasized the ethical implications of inadequate legal protection and the importance of policy frameworks to support ethical practice in physiotherapy.

Synthesis and Interpretation

When synthesized collectively, the included studies portray an emerging but uneven body of literature

addressing ethical issues in physiotherapy and rehabilitation in Türkiye. The studies vary considerably in terms of research focus, participant groups, and methodological approaches, reflecting the early developmental stage of ethics-related scholarship within the field. Ethical concerns are examined across educational, professional, and institutional contexts, yet the literature does not converge around a single dominant framework or research tradition.

A notable characteristic of the reviewed studies is the predominance of descriptive and cross-sectional designs. Most investigations focus on ethical awareness, attitudes, or perceptions among students, early-career professionals, or mixed health sciences populations, rather than on the lived ethical experiences of practicing physiotherapists in clinical settings. As a result, the existing evidence provides a broad overview of ethical sensitivity and perceived challenges but offers limited insight into how ethical dilemmas are navigated in routine physiotherapy practice.

Across the studies, several recurring ethical domains can be identified, including informed consent, professional responsibility, ethical awareness, occupational conditions, and emerging concerns related to technology use in education and practice. These domains are addressed with varying depth and emphasis, contributing to a fragmented yet thematically consistent picture of the ethical landscape. While some studies focus on foundational ethical principles, others extend the discussion to professional identity, working conditions, and institutional responsibilities.

Taken together, the findings suggest that ethical issues in physiotherapy and rehabilitation in Turkey are increasingly recognized across multiple levels of professional formation and practice. However, the diversity of study designs, populations, and ethical focal points limits direct comparison and synthesis across studies. The reviewed literature therefore represents an important descriptive foundation, capturing the scope and direction of ethical inquiry in the field, while highlighting the current boundaries of empirical evidence without extending into interpretive or evaluative conclusions.

DISCUSSION

The findings of this systematic review indicate that ethical awareness within physiotherapy and rehabilitation in Türkiye is gradually developing; however, it remains limited in terms of methodological diversity and profession-led empirical inquiry. Across the included studies, core ethical concepts such as patient autonomy, informed consent, confidentiality,

professional responsibility, and occupational rights were recurrently addressed (3,4,5,6,10). However, these issues were predominantly examined through descriptive, cross-sectional, or conceptual approaches rather than through in-depth empirical investigation. This pattern suggests that ethical awareness alone may be insufficient to ensure ethically competent practice without stronger methodological rigor and institutional support mechanisms.

When considered within established ethical frameworks, the ethical issues identified across the reviewed studies can be broadly situated within core principles such as respect for autonomy, beneficence, non-maleficence, and justice. Challenges related to informed consent, patient rights, and confidentiality primarily reflect concerns regarding patient autonomy and non-maleficence, while issues surrounding professional responsibility, occupational rights, and working conditions are closely associated with principles of justice and beneficence. Although the reviewed studies did not explicitly frame their findings within formal ethical theories or professional codes, this alignment suggests that the ethical challenges observed in physiotherapy and rehabilitation practice in Türkiye are consistent with widely recognized ethical principles in healthcare and professional ethics.

Within the Turkish context, ethical scholarship in physiotherapy appears to be at an early formative stage. A considerable proportion of the included studies focused on students, early-career professionals, or interdisciplinary populations rather than on practicing physiotherapists themselves (4,5,8,9). While this trend reflects an increasing recognition of ethical challenges during professional formation, it also indicates a reliance on perspectives originating outside the core of physiotherapy practice. Strengthening physiotherapist-led research—particularly through qualitative, reflective, and practice-based methodologies—may be essential for developing a more profession-centered ethical discourse in Türkiye.

The limited representation of ethical challenges encountered in routine clinical physiotherapy practice may be attributed to several contextual and structural factors. In Türkiye, institutional constraints, high clinical workloads, and limited protected time for research may reduce opportunities for practicing physiotherapists to engage in empirical ethics research. In addition, research culture within clinical settings may prioritize technical or outcome-oriented studies over reflective or ethics-focused inquiries. Ethical issues experienced in daily practice may also be perceived as sensitive, normalized, or difficult to articulate within

formal research frameworks, further contributing to their underrepresentation in the literature.

Cultural and institutional factors emerged as significant influences on ethical reasoning and professional attitudes. The cross-cultural comparison conducted by Gard et al. highlighted how collective values, social harmony, and respect for authority shape ethical perceptions among Turkish physiotherapy students, in contrast to models that prioritize individual autonomy (4). Ethical principles, however, should be addressed within a universal framework that transcends cultural and contextual differences.

Another prominent theme identified in this review concerns professional and institutional conditions that shape ethical practice. Studies addressing professional attitudes, working environments, and occupational health and safety revealed ethical challenges related to inadequate institutional support, insufficient legal protection, and unclear professional boundaries (6,10). These findings suggest that ethical practice in physiotherapy is closely linked to organizational structures and policy frameworks. They also indicate that individual ethical awareness needs to be supported by systemic and regulatory measures in order to be effectively reflected in daily practice.

Emerging ethical challenges associated with digitalization and technology use were also evident in the included literature. Studies examining technostress, artificial intelligence, and digital tools in health sciences education raised concerns related to data responsibility, transparency, professional competence, and academic integrity (7,8). As digital technologies become increasingly embedded in physiotherapy education and practice, addressing these ethical dimensions through formal guidelines and educational integration appears necessary to safeguard patient rights and professional accountability.

Overall, the current body of literature reflects both progress and fragmentation in the ethical development of physiotherapy and rehabilitation in Türkiye. Ethical sensitivity appears to be increasing particularly at the level of students and early-career professionals, largely through formal education and theoretical exposure. However, at the level of clinical practice, the absence of a coherent and practice-oriented ethical framework limits the translation of ethical knowledge into consistent professional behavior. Advancing ethical practice in Turkish physiotherapy therefore requires not only strengthening ethics education but also greater profession-led engagement, methodologically robust

empirical research, and the integration of ethics into institutional policies and professional regulation.

The persistence of ethical gaps identified in the reviewed studies appears to be closely linked to structural and educational factors rather than to individual ethical awareness alone. Although ethical sensitivity is relatively high among students and early-career professionals, the findings suggest that ethics education often remains theoretical and is insufficiently integrated into clinical decision-making processes. In addition, limited institutional support, unclear professional boundaries, and inadequate legal and regulatory mechanisms may hinder the consistent application of ethical principles in daily practice. As a result, ethical challenges such as inconsistencies in informed consent practices, violations of professional rights, and difficulties in managing professional responsibilities continue to emerge despite growing awareness of ethical standards.

Addressing these challenges requires a multidimensional approach that extends beyond individual responsibility. At the educational level, ethics training should be strengthened through practice-oriented and case-based learning strategies that reflect real clinical dilemmas and emerging issues related to digitalization and technological transformation. At the institutional level, the development of clear ethical guidelines, supportive organizational cultures, and accessible mechanisms for ethical consultation may facilitate ethical decision-making in clinical settings. From a policy perspective, reinforcing legal and regulatory frameworks that protect professional and occupational rights and align ethical standards with national healthcare structures could contribute to more sustainable and consistent ethical practice in physiotherapy and rehabilitation.

Limitations

This review has several limitations. First, the relatively small number of studies directly addressing ethical issues in physiotherapy and rehabilitation in Türkiye limits the overall scope of the synthesis. Second, heterogeneity in study designs and methodological quality across the included studies made it difficult to apply a fully consistent quality appraisal framework. In addition, a potential publication bias toward descriptive or education-focused studies may have influenced the scope and nature of the available evidence. Therefore, the findings should be interpreted with caution.

CONCLUSION

This systematic review provides a comprehensive overview of the current state of research on ethical issues in physiotherapy and rehabilitation in Türkiye. The findings indicate a growing awareness of ethical principles among students, educators, and professionals; however, the existing literature remains fragmented, methodologically limited, and largely descriptive. Ethical topics such as informed consent, professional responsibility, occupational rights, and emerging challenges related to digitalization are increasingly recognized, yet they are not sufficiently examined through practice-based or profession-led empirical research.

Overall, the evidence suggests that ethical development in Turkish physiotherapy is still at an early and transitional stage. To strengthen ethical practice and professional accountability, future efforts should focus on integrating structured ethics education grounded in universal ethical principles into physiotherapy curricula, encouraging physiotherapist-led research, and supporting institutional and regulatory frameworks that ensure these principles are consistently applied in clinical practice. In this context, future research would benefit particularly from qualitative, practice-based studies exploring ethical dilemmas encountered by practicing physiotherapists in real clinical settings, as well as from intervention-based research evaluating the effectiveness of ethics education programs and ethics-focused training initiatives. Advancing ethical scholarship in this manner may contribute to more reflective, patient-centered, and ethically grounded physiotherapy services in Türkiye.

REFERENCES

- Bertoni, G., Patuzzo Manzati, S., Pagani, F., Testa, M., & Battista, S. (2024). The Role of Ethics in Physiotherapy: A Scoping Review Protocol. medRxiv, 2024-10.
- Kulju, K., Suhonen, R., & Leino-Kilpi, H. (2013). Ethical problems and moral sensitivity in physiotherapy: A descriptive study. *Nursing Ethics*, 20(5), 568-577.
- Edisan, Z., & Aksoy, Ş. (2005). Fizyoterapi uygulamalarında bilgilendirilmiş olur. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Dergisi*, 13, 160-164.
- Gard, G., Cavlak, U., Sundén, B. T., & Ozdinler, A. R. (2005). Life-views and ethical viewpoints among physiotherapy students in Sweden and Turkey-A comparative study. *Advances in Physiotherapy*, 7(1), 20-31. <https://doi.org/10.1080/14038190510010335>.
- Korkmaz, S., & Uzunes, N. (2019). Investigation of the perception levels of unethical behaviors of health sciences students in health sector. *USAYSAD*, 5(2), 126-138.
- Taşvuran Horata, E. (2021). Türkiye’de çalışan fizyoterapistlerin ve fizyoterapist öğretim elemanlarının fizyoterapistlik mesleğine karşı tutumlarının değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 219-226. <https://doi.org/10.22312/sdusbed.905624>
- Gülhan Güner, S., Yiğit, S., Berşe, S., & Dirgar, E. (2025). Perspectives and experiences of health sciences academics regarding ChatGPT: A qualitative study. *Medical Teacher*, 47(3), 550-559. <https://doi.org/10.1080/0142159X.2024.2413425>
- Seçer, E., & Özer Kaya, D. (2024). Fizyoterapi ve rehabilitasyon öğrencilerinin teknostres düzeyleri, ilişkili faktörler ve sağlıkta yapay zekânın kullanımına yönelik farkındalıkları: Kesitsel bir çalışma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(1), 127-136. <https://doi.org/10.5336/healthsci.2023-100746>
- Ceylan, A., & Yağcı Şentürk, A. (2022). Ön lisans fizyoterapi teknikeri programı öğrencilerinin mesleki farkındalık düzeyleri: Kesitsel bir araştırma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 175-183. <https://doi.org/10.5336/healthsci.2021-82924>
- Çalışgan, E. (2023). Does Turkey require specific legislation regarding occupational health and safety in the field of physiotherapy? A survey based on the clinical experiences of physiotherapists in the country. *Journal of Contemporary Medicine*, 13(6), 1071-1075. <https://doi.org/10.16899/jcm.1355120>

Semptom Health Researches

home page : www.semptom.org

KURAMDAN UYGULAMAYA SOSYAL HİZMETTE İLİŞKİ TEMELLİ YAKLAŞIM

FROM THEORY TO PRACTICE: A RELATIONSHIP-BASED APPROACH IN SOCIAL WORK

Dr. Murat DERİN, Dr. Sosyal Hizmet Uzmanı, Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
muratderinofficial@gmail.com, ORCID: [http:// orcid.org/0000-0001-6771-5156](http://orcid.org/0000-0001-6771-5156)

ÖZET

Bu çalışma, sosyal hizmet disiplininde merkezi bir öneme sahip olan sosyal hizmet uzmanı müracaatçı ilişkisinin önemine ve ilişkinin niteliğinin değişimine yönelik vurgulara dikkat çekmektedir. Bununla birlikte sosyal hizmet alanında son yıllarda giderek önem kazanan ilişki temelli sosyal hizmet yaklaşımını kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla ele almaktadır. İlişki temelli sosyal hizmet, yalnızca mesleki ilkelerin uygulanmasından ibaret olmayan; bireylerin içsel dünyalarını, kişilerarası ilişkilerini ve sosyal yapısal etkenleri dikkate alan bütüncül bir çerçeve sunması bakımından oldukça değerli bir yaklaşımdır. Bu bağlamda çalışma, ilişkisel uygulamanın temel ilkelerini ve sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kimliğiyle ilişkisini inceleyen güncel literatürleri derlemektedir. Literatür taramasına dayanan bu çalışma, ilişki temelli yaklaşımın mesleki uygulamalara katkılarını ortaya koymakta ve sosyal hizmet uzmanlarının ilişki kurma becerilerinin güçlendirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma hem kuramsal tartışmalara katkı sağlamakta hem de uygulayıcılara yol gösterici bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet uzmanı-danışan ilişkisi, Sosyal hizmette mesleki ilişki, İlişki temelli sosyal hizmet, Yansıtıcı sosyal hizmet uygulaması

SUMMARY

This study draws attention to the importance of the social worker-client relationship, which holds a central place in the social work discipline, and highlights changes in the quality of this relationship. Moreover, it addresses the increasingly significant relational social work approach in recent years within the field of social work, examining it from conceptual and theoretical perspectives. Relational social work is a valuable approach as it offers a comprehensive framework that goes beyond the mere application of professional principles, taking into account individuals' inner worlds, interpersonal relationships, and social structural factors. In this context, the study reviews current literature that examines the fundamental principles of relational practice and its connection with the professional identity of social workers. Based on a literature review, this study reveals the contributions of the relational approach to professional practice and offers recommendations for strengthening social workers' relationship-building skills. In this respect, the study contributes to theoretical discussions and provides a guiding perspective for practitioners.

KeyWords: Social worker-client relationship, Professional relationship in social work, Relationship-based social work, Reflective social work practice.

GİRİŞ

İnsan ilişkileri son derece karmaşık ve farklı dinamiklerden etkilenen süreçlerdir. Bu nedenle ilişki konusu çeşitli biçimleriyle insanlığın var oluşundan bu yana yaşamın her alanında önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Profesyonel alanda ve mesleki uygulamalar çerçevesinde ele alındığında konu tüm disiplinler için şüphesiz önemli bir yere sahip olmaktadır.

Mesleki ilişkinin nasıl kurulduğu ve sürdürüldüğü sosyal hizmet uygulamalarında elde edilen sonuçlar üzerinde doğrudan etkilidir. Sosyal hizmet mesleğinde de danışanlarla kurulan mesleki ilişki sosyal hizmet uygulama sürecinde önemli ve vazgeçilmez bir araç olarak öne çıkmaktadır. Mesleğin ortaya çıkışı itibarıyla sosyal hizmet alanı ile ilgili yazılan hemen hemen tüm yazılarda sosyal hizmet müdahale sürecinin bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Biestek, 1957). Bu ifade bile tek başına konunun kapsamını ve önemini kesin bir dille ortaya koyabilmektedir.

Sosyal hizmet disiplini sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı arasındaki ilişkinin biçiminin ulaşmak istenen hedefler bakımından temel araç olduğunu kabul etmektedir. Ancak buna rağmen sosyal hizmet uzmanları ve danışanlar arasında kurulan sosyal hizmet ilişkisinin kalitesinin ve içeriğinin dünyada yaşanan çeşitli gelişmelerden zaman içerisinde önemli oranda etkilenmiş olduğunu farklı çalışmalar sık sık ortaya koymaktadır. Bu çerçevedeki literatür mevcut durumdaki yönetimiçi yaklaşımların ilişkinin kalitesinden ziyade sayılar ve istatistiklerle daha fazla meşgul olma eğiliminde olduğunu, bu yaklaşım biçimlerinde müracaatçının bireyselliğinin tehlikeye girme olasılığının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Geline süreçte mesleki ilişkinin terapötik özelliklere sahip olamama ve danışmanlık içermeme riski yüksek görülmektedir (Payne, 1997; Dominelli, 1996). Bu durum aynı zamanda ilişki temelli sosyal hizmet uygulamalarının son derece belirleyici ve gerekli olduğuna işaret etmektedir. İlişki temelli sosyal hizmet yalnızca mesleki ilkeler bütününden ibaret olmayan, aynı zamanda hem bireyin içsel deneyimlerini hem de kişiler arası ve yapısal bağlamları dikkate alan bütüncül bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır (Tosone, 2004; Winter, 2019).

Bu çalışmanın amacı, ilişkisel sosyal hizmetin kavramsal temellerini açıklamak, profesyonel ilişkiyi belirleyen ilkeleri ortaya koymak ve sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kimliğinde bu yaklaşımın nasıl

bir yer tuttuğunu tartışmaktır. Ayrıca, konuyla ilgili güncel literatür ışığında, ilişkisel uygulamaların sosyal hizmet pratiğine katkıları değerlendirilerek alana yönelik öneriler geliştirilmektedir.

İLİŞKİ VE SOSYAL HİZMETTE MESLEKİ İLİŞKİ

Türk Dil Kurumu ilişkiyi “iki şey arasında karşılıklı ilgi, bağ ve münasebet” olarak tanımlanmaktadır. Merriam-webster sözlüğü ise ilişki kelimesini “ilişkili ya da karşılıklı ilişkili olma durumu” olarak ele almaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinde sosyal hizmet uzmanları ve danışanlar arasında kendine has özellikleri olan ve duygusal olarak etkileşimleri barındıran mesleki süreç “mesleki ilişki” olarak ele alınmaktadır. Bu ilişki arkadaşlık, komşuluk vb. diğer ilişki biçimlerinden çok farklı özellikler göstermektedir (Turan, 1999). Diğer yandan ilişki temelli sosyal hizmet uygulamasının tanımlarına ulaşmak zordur. İlişki temelli uygulama psiko-sosyal uygulama yaklaşımları ve psiko-dinamik bilgi temeline dayalı vaka çalışması geleneği ile yakından ilişkilidir (Trevithick, 2003). Tüm bunlarla birlikte her sosyal hizmet müdahalesinin az ya da çok kişilerarası bir boyutu içerdiği düşünüldüğünde, tüm sosyal hizmet uygulamalarının tanımı gereği ilişki temelli (ilişkiye dayalı) olduğu iddia edilebilmektedir. Ancak bu bakış açısı, ilişki temelli uygulamanın belirli özelliklerini reddetmektedir (Hollis, 1964). Tanımlama zorluğuna rağmen Tosone (2004) ilişki temelli sosyal hizmeti, bireyin iç dünyası, kişiler arası ilişkileri ve içinde yaşadığı toplumsal sistemler arasındaki doğal bağlantıyı dikkate alarak, terapötik ilişkiyi değişimin temel aracı olarak kullanan bir uygulama biçimi olarak tanımlamaktadır.

Sosyal hizmette ilişki konusu son derece önemlidir. Çünkü sosyal hizmet danışanları, sosyal hizmet uzmanları, diğer profesyoneller ve hizmet sağlayıcılarla yapılan işin temelini mesleki ilişki oluşturmaktadır. Bununla birlikte aslında insan ilişkileri ve birçok problem birbiri ile bağlantılıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının görevleri de zaten burada ortaya çıkmaktadır (Hennessey, 2011). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu, sosyal hizmeti sosyal değişimi, insan ilişkilerinde sorun çözme ve insanların refahını artırmak için güçlendirilmesini ve özgürleşmesini teşvik etmeyi amaçlayan bir meslek olarak tanımlamaktadır (IFSW, 2010). Tanımdaki ilişki vurgusu kavramın meslek için ne kadar hayati olduğuna dair oldukça dikkat çekicidir.

Sosyal hizmet uygulamalarının tamamı ilişki aracılığıyla yürütülmektedir. Bu bakımdan ilişkiyi merkeze almak yeni bir fenomen değildir. İlişki uzun ya da kısa olsun birincil müdahale aracıdır (Network for Psycho-Social

Policy and Practice, 2002). Bu birlikte temel ilişki kurma süreci gerçekleştirilemezse yapılan diğer şeyler etkili olamamaktadır (Collins ve Collins, 1981; Trevithick, 2012). Araştırma bulguları ilişkilerin kalitesinin etkili sosyal hizmet ve değişim için temel olduğunu doğrulamaktadır (Ferguson vd., 2020). İlişkileri sosyal hizmetin merkezine koymanın önemli felsefi, politik ve pratik nedenleri bulunmaktadır. En öz biçimde ifade edilecek olursa başarılı sonuçların merkezinde etkili ilişkiler yer almaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında ilişkilerin önemi sadece sosyal hizmette değil, insan odaklı tüm çalışmalarda (örneğin sosyal bakımda) ve tüm uygulama alanlarında giderek daha fazla kabul görmektedir (Ingram ve Smith, 2018). Bu nedenle ilişkiler sosyal hizmet uzmanlarının yürüttüğü işin her zaman merkezinde yer almaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında bu tanımlar uygun ve etkili tanımlardır. Ancak buna rağmen tekrar gözden geçirilmesinde fayda bulunmaktadır. Çünkü sosyal hizmet öğrencileri ve sosyal hizmet uzmanları gün geçtikçe çok çeşitli talepler nedeniyle bu kavramı uygulamayla bütünleştirmeyi daha zor bulmaktadır (McMullin, 2017). Çünkü mevcut uygulama kültürleri, uygun şekilde ilişkisel yollarla uygulama yapmayı zorlaştırabilmektedir. Bu koşullarda güç, faaliyet ve statü konularının ele alınması için radikal bir değişim gerekebilmektedir (Richard ve Smith, 2018).

Sosyal hizmet uzmanları bir uygulayıcı olarak hızla değişen bir manzaraya sahiptir. Sosyal hizmet mesleği sürekli yapılan düzenleme ve denetlemeler ardından sosyal gelişmeleri dengelemek ve onlara cevap vermek zorundadır. Böylelikle sosyal hizmet uygulayıcılarının, danışanları güçlendirici ilişkiler kurabilmesi mümkün hale gelecektir. Tüm bunlarla birlikte sosyal hizmet uzmanları ve danışanlar arasında kurulan ilişkiler doğal olarak gelişmelidir ve içinde bulundukları bağlama ve koşullara özgü olmalıdır (McMullin, 2017).

Sosyal hizmet uzmanlarının danışanları ile kurduğu ilişkiler mesleğin ortaya çıkışından itibaren en önemli araç olarak görülmüştür. Ancak profesyoneller ve danışanlar arasındaki ilişkinin biçimi çok çeşitli faktörlerden etkilenmiştir. Sosyal hizmet mesleği ortaya çıktığı zamandan itibaren statüsünün reddedilmesi ile ilgili sorunlar yaşamasına rağmen (Flexner, 1915, aktaran Dominelli, 1996) mücadelesini sürdürerek 1980'li yıllara kadar önemli ölçüde mesleki özgürlük kazanmıştır. Bu kazanımlarla sosyal hizmet uzmanları danışanların sorunlarını belirleyip öncelik sırasına koyabilecekleri, istedikleri çalışma yöntemlerini gerçekleştirebilecekleri fırsatlara sahip olmuştur (Harris, 1998). Ancak Ellis vd. (1999) sosyal hizmet uzmanlarının yetki ve sorumluluklarının 1980'ler

sonrası değişen yönetim anlayışı ile zayıfladığını, özerkliklerinin azaldığını ve sonuca odaklanan yaklaşımların arttığını iddia etmektedir. Ancak 1980'ler, neoliberal siyasi ve ekonomik ideolojinin artışı getirmiştir. Bu durum, özünde kamu hizmetlerine iş ve piyasa prensiplerini getirmeyi amaçlayan, ekonomiklik, verimlilik, etkinlik ve performans gibi konulara odaklanan yöneticilik doktrini aracılığıyla kamu hizmetlerinde kendini göstermiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet, etik ve ilişkisel bir çaba olmaktan ziyade teknik/rasyonel bir çaba haline gelmiştir. Bu çalışma ortamında sosyal hizmet uzmanları giderek daha fazla prosedürü takip etmek ve uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bu uygulama biçimlerinde ilişki temelli bir sosyal hizmet uygulamasından söz etmek zor hale gelmiştir (Ingram ve Smith, 2018). Munro (2004) geline nokta danışanlar ve sosyal hizmet uzmanları arasındaki sosyal hizmet ilişkisinin kalitesinden ziyade niceliğine önem verilmeye başlandığını savunmaktadır. Yazara göre bu niceliksel bakış açısı ile "müracaatçıya ne oldu?" kaygısının yerini "kaç müracaatçıya ulaşıldı?" kaygısı almıştır. Bu yaklaşımda, sosyal hizmet uzmanları ve danışanlar arasındaki ilişki kısa süreli olmaktadır. Bu durum danışanın bireyselliğinin gözden kaçırılması riskini beraberinde getirmektedir (Payne, 1997). Dolayısıyla sosyal hizmet uygulamasındaki duygusal içerik ve ilişkinin önemi göz ardı edilebilmektedir. Bu koşullar sosyal hizmet uygulama sürecin terapi ya da danışmanlıktan uzaklaşmasına yol açabilmektedir (Dominelli, 1996).

Tüm sosyal hizmet yazarlarının tartışmasız olarak ifade ettiği gibi, Ruch vd. (2010) de sosyal hizmetin özünün ilişki olduğunu savunmaktadır. Bunlarla birlikte sosyal hizmet, sosyal hizmet uzmanları başta olmak üzere sağlık, eğitim ve güvenlik güçlerinden profesyonellerle ilişki içindedir. Bu ilişkiler birbirinden ayrı tutulmadığı gibi, birbirleriyle ilişkilidir ve birbirlerini etkilemektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uygulamasında ilişkinin tekrar ve daha güçlü olarak merkeze alındığı bir sosyal hizmet uygulamasına ihtiyaç olduğu açıktır. Bu durum ilişki temelli sosyal hizmet ve ilkelerine tekrar odaklanması gerektiğine işaret etmektedir.

İLİŞKİ TEMELLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

İlişki temelli uygulama teknik, araçsal veya yöntemsel değildir. Bununla birlikte kim olduğumuz ve başkalarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğumuz gibi esas felsefi sorularla yüzleşmektedir. Bu sorularla insanlar özellikle Aydınlanma Çağı'ndan bu yana meşgul olmuşlardır. Akıl ve düşünmeyi duygu ve hissetmenin üstünde konumlanmışlardır. Bu inanışla kişisel benliklerin profesyonel benliklerden ayrılması,

profesyonel mesafe oluşturulması ve danışanlarla duygusal bağ kurulmaması gerektiği sosyal hizmette teşvik edilmiştir (Ingram ve Smith, 2018). Ancak Aydınlanma düşüncesinin diğer akımları akla bu dönüşü sorgulamıştır. Örneğin David Hume, aklın tutkuların kölesi olduğunu ileri sürmüştür. Adam Smith, bu doğuştan gelen insan niteliğine "sempati" adını vermiş ve insanların doğal olarak şefkatli olduklarını ve başkalarının zor durumlarından etkilendiklerini öne sürmüştür (Hearn 2016, aktaran Ingram ve Smith, 2018). Birkaç yüzyıl sonra John Macmurray, akıl ve duygu arasındaki ilişkiye dair bu endişeyi yeniden gündeme getirerek, aşırı rasyonelliğin duyguların insanlardaki rolünü marjinalleştirdiğini savunmuştur. İnsanları özerk, rasyonel bireyler olarak değil, yalnızca başkalarıyla ilişkileri sayesinde var olan "ilişki içindeki kişiler" olarak tanımlamıştır (Fielding, 2012).

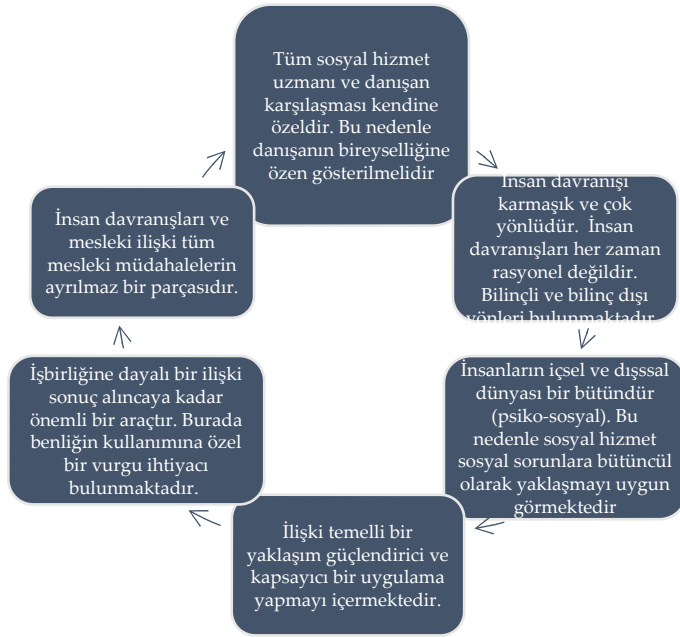
İlişki temelli uygulama sosyal hizmet uzmanları ile danışanlar arasında olup bitenlerin teorileştirildiği ve analiz edildiği oldukça etkili bir bakış açısı haline gelmiştir (Ruch vd., 2018; Trevithick, 2012). Özellikle son yıllarda, ilişki temelli sosyal hizmet uygulamasına yönelik ilgi çok daha artmıştır. Çünkü sosyal hizmet yazılarının tamamı başarılı bir uygulamanın özünü sosyal hizmet uzmanı ve danışan ilişkisinin oluşturduğunu öncelikle vurgulamaktadır. Bununla birlikte sosyal hizmette neyin geçerli ve gerçek bir ilişkisel yaklaşım olarak kabul edileceğinin açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları genellikle Carl Rogers tarafından 1940'lar ve 1950'lerde geliştirilen kişi merkezli yaklaşımla felsefi olarak aynı çizgidedir (Murphy, 2013). Örneğin, Wilson vd. (2009) Rogers tarafından tanımlanan empati, koşulsuz olumlu ilgi ve samimiyet gibi terapötik ilişki koşullarını, kaliteli sosyal hizmet uygulamaları yürütmek için gerekli iletişim becerileri olarak nitelendirmektedir. Cooper ve Bower (2005), sosyal hizmette ilişki temelli uygulamanın bir amaca ulaşma aracı olarak görüldüğünü ve kesinlikle kendi başına bir amaç olmadığını belirtmişlerdir. İlişki temelli uygulamanın, iyi ve güvenli uygulamanın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve dahası yönetsel uygulama yönelişini değiştirebileceğini öne sürmektedir.

İlişki temelli yaklaşımlar, danışmanlık, psikoloji ve psikoterapi alanlarında kişisel değişime yönelik olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. İlişki temelli iki yaklaşım vardır. Bunlardan biri psikodinamik yaklaşım ve diğeri kişi merkezli yaklaşımdır (Joseph, 2010). Bu ikisini temelde farklı kılan şey, ilkinde terapist-hasta (sosyal hizmet uzmanı-danışan) ilişkisinin, müdahalenin etkili yönlerinin (özellikle hastanın

bilinçdışı süreçlerinin araştırılması) uygulanmasını sağlayan araç olarak görülmesi, ikincisinde ise terapist-danışan ilişkisinin temel değişim süreci olarak görülmesidir (bu nedenle "hasta" yerine "danışan" kelimesi kullanılmıştır). İlk kategoride terapist, karşılaşmanın sonucu üzerinde güç ve kontrole sahip olarak dolaylı olarak uzman olarak konumlandırılır. İkincisinde ise ilişki, koşulsuz olumlu saygı, karşılıklılık ve diyalog gibi ilke ve değerlere dayanır. Burada terapist ve danışan, danışanın uzman olarak kabul edildiği ve seçtiği yolu ve karşılaşmanın sonuçlarını belirlemede özgür olduğu, birbirlerini tam anlamıyla insan olarak deneyimleme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, sosyal hizmette ilişki temelli uygulamanın psiko-dinamik yaklaşım yada kişi merkezli yaklaşım açısından tanımlanması önemli bir konudur (Murphy vd., 2013).

İlişki temelli uygulama psikanaliz, bağlanma teorisi, sistem teorisi, politika ve sosyolojiden gelen teorileri bütünleştirerek gelişmiştir. Tüm ilişkileri oluşturan görünür ve görünmez, bilinçli ve bilinçsiz bileşenleri kabul etmektedir. Bunların içine yerleştiği içsel, kişilerarası ve daha geniş sosyal bağlamlar arasındaki önemli bağlantıları tanıyarak ilişkiler hakkında bütünleşik bir düşünme yolu sunmaktadır (Ruch, 2018). Turney (2012)'ye göre ilişki temelli uygulama ilişkilerin bulunduğu daha geniş toplumsal ve politik bağlamı göz ardı ederek, danışanların ve sosyal hizmet uzmanlarının hayatlarını "psikolojikleştirmekten" kaçınmayı amaçlamaktadır.

Ruch vd. (2010) sosyal hizmet odağında danışanlarla ilişki temelli bir sosyal hizmet ilişkisini ve aşağıdaki anahtar noktaları odağa alan bir modeli önermektedir (Şekil 1).

Şekil 1: İlişki Temelli Sosyal Hizmet Uygulamasında Anahtar Noktalar

İlişki temelli uygulama, sosyal hizmet uzmanını aktif bir etken olarak konumlandırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte katılım ve müdahale yoluyla danışanları etkilemektedir. Bununla birlikte danışanların davranışlarından, düşüncelerinden ve duygularından da etkilenmektedir (Howe, 2018).

İlişki temelli uygulamanın merkezinde, profesyonel ilişki ve danışanın koşullarını ve davranışlarını anlama çabaları bulunmaktadır. Bu nedenle ilişki temelli yaklaşımları uygulamaya geçirmek belirsiz, öngörülemeyen, dağınık ve benzersiz durumlarla çalışmaya hazır olmak anlamına gelmektedir (Yelloly ve Henkel, 1995). Aynı zamanda değişime, kırılganlığa ve hata yapma olasılığına açık olmak demektir. İlişki temelli yollarla mesleki anlayışlarını ve uygulama kapasitelerini geliştirmek ve arttırmak için sosyal hizmet uzmanlarının mesleki ve kişisel olarak deneyimlediklerini anlama fırsatına ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu noktada yansıtıcı uygulama, bu hedefin gerçekleştirilebileceği bir araç olarak ön plana çıkmaktadır (Wilson vd., 2011). Yansıtıcı uygulama, insanlarla çalışan mesleklerin her bireyin kendi koşullarını ve sorunlarını farklı şekilde deneyimlediği ve bir soruna hiçbir zaman doğrudan bir çözüm olmadığını kabul etmesini içermektedir (Schön, 1991).

İLİŞKİ TEMELLİ UYGULAMADA BAZI TEMEL İLKELER VE UYGULAMA

İlişki temelli uygulama, sosyal hizmet uygulamasına yönelik yeni bir yaklaşımdır. İlişki temelli uygulama mevcuttaki sosyal hizmet uygulamasına yönelik yaklaşımların ve insan davranışına dair anlayışların

eksikliklerine yanıt vermektedir (Howe 1998; Trevithick 2003). İlişki temelli sosyal hizmet uygulaması karmaşık sorunlara dar bir bakış açısıyla bakan indirgemeci ve bürokratik yanıtları reddetmektedir. Bu yaklaşım biçimi uygulayıcıların birey ve koşullarının benzersizliğini dikkate almasını ve karmaşık sorunları anlamlandırma becerisini gerektirmektedir. İlişki temelli uygulama etkili uygulamanın önündeki engelleri daha duyarlı ve gerçekçi bir uygulama modeline dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu uygulama “nasıl ve ne’yi” değil, aynı zamanda “niçin” pratiğini de araştırmaktadır. İlişki temelli uygulama sosyal hizmetin benzersiz ve tahmin edilemeyen çeşitli durumlara özgün yaklaşımı ve insan davranışının çeşitli yönlerini dikkate alan anlayışı ile uyumludur (Ruch, 2005).

Bütünsel bir anlayış, uygulayıcıların bir danışanın davranışının hem akılcı hem de duygusal veya mantıksız yönleriyle ilgilenmesini içermektedir. Bütünsel olarak düşünüldüğünde bireylerin karmaşık, çok yönlü ve “parçalarının toplamından daha fazlası” olduğunu kabul etmektedir (Oxford English Dictionary, aktaran Ruch, 2005).

İlişki temelli sosyal hizmetin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki ilişkinin kendisi değişimi sağlayan araçtır. İkincisi danışan ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki terapötik, akışkan ve çoğunlukla eşit olmayan ilişki belirleyicidir. Üçüncüsü ise uzman ile danışanın kişilerarası, içsel (intrapersonal) ve yapısal dünyaları arasındaki ayrılmaz bağlar katılım, iletişim ve iş birliği süreçlerinin merkezinde yer almaktadır ve istenen sonuçlara ulaşılmasında kilit rol oynamaktadır. Bunlarla birlikte ilişki temelli sosyal hizmetle ilgili tanımsal çerçeveyi incelerken karşılaşılan temel sorunlardan biri, “ilişki temelli uygulama”nın bir ilke bütünü mü yoksa kavramsal ve kuramsal bir model ya da yaklaşım mı olduğunun net olarak belirlenememesidir (Winter, 2019).

Bireysel uygulayıcılar olarak sosyal hizmet uzmanlarının çalışmalarında karşılaştığı zor durumları ve belirsizliği tolere etme kapasitesi birbirinden oldukça farklıdır. Faaliyet gösterilen organizasyonel koşullar, duygusal deneyimler üzerinde düşünülmesine imkân sağlayıp destekleyici olabileceği gibi endişe verici bir biçimde baskılayıcı da olabilmektedir. Diğer yandan danışanlar sorunlarını, endişelerini ve çatışmalarını kendileri çözemediğinden sosyal hizmet uzmanlarına başvurmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları olarak onlara yardım edecek kendileri (uzmanlıkları) olduğu uzmanlarca bilinmektedir. Ancak sosyal hizmet uygulamasında ilişkilerin gelişimini etkileyen bazı önemli konular

bulunmaktadır. Bunlar ilişkilerin çeşitliliği, baskı karşıtı uygulama, dayanıklılık, direnç, iletişim tarzları, benliğin kullanımı, duygusal zekâ ve derinlemesine (yansıtıcı) uygulama ve sosyal hizmet rolü gibi çok çeşitli konuları içermektedir (Cooper, 2014).

Sosyal hizmette danışanlarla uzun süreli ilişkiler kurulmasını gerektiren durumlar olabilmektedir. Bu, uzun süreli ilişki kurma becerisi gerektirmektedir. Tüm bunlarla birlikte sosyal hizmet uzmanlarının direnç ve saldırganlıkla karşılaşma riskleri de bulunmaktadır. Bu durumlar da danışanla kurulan ilişkileri etkileyebilmektedir. Sosyal hizmet mesleği farklı anlayışlara sahip mesleklerle bir arada çalışmaktadır ve cezalandırıcı olarak olumsuz bir imaja sahiptir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve diğer tüm ilgililer ile olumlu ilişkiler tesis etmelidir (Mcmullin, 2017).

İlişki temelli uygulamada diğer önemli odak noktalarından birini de sınırlar oluşturmaktadır. Sınırlar dikkate alınırken bunun öznel olduğunu, önceki deneyimlere ve öğrenmeye dayandığını uzmanlar göz önünde bulundurmalıdır (O'Leary ve Ruch, 2013). Bir başka önemli konu ise danışanların seçim ve kontrol hakları ile ilgilidir. Danışanların sosyal hizmet uygulama sürecinde seçim veya kontrol hakkı yoksa, bu durum ilişki kurma sürecini etkileyebilmektedir ve güvensizlik veya güçsüzlük gelişebilmektedir (Healey, 2012). Diğer yandan sosyal hizmet uzmanları insanların en savunmasız oldukları anda müdahale etmektedir ve bu başlangıçta her zaman bir güç farkı olacağı anlamına gelmektedir. Bununla uzmanın nasıl başa çıktığı gücü ve baskıyı nasıl yönettiği bu durumda önemli olmaktadır. Ayrıca uzmanların danışanların ilişkiye dair korku, umut ve beklentilerinin de farkına varması ilişkide hayati olmaktadır. Bu arada kendi mesleki uygulama ortamında uzmanların çeşitli güçsüzlükleri, karşılaştığı engeller söz konusu olabildiğinden sosyal hizmet uzmanları bu potansiyel engellerin bazılarının üstesinden gelmek için her zaman gücün farkında olmalıdır. Dürüst ve şeffaf olmaya çalışmalıdır. Aynı zamanda zorlukları paylaşmalıdır (Mcmullin, 2017). Tüm bunlarla birlikte ilişki temelli sosyal hizmet uygulamasında duygusal zekâ ve benliğin kullanımı (use of self) önemli başka kavramlar olarak dikkate alınmalıdır. Duygusal zekâ, ilişkiler kurarken geliştirilmesi gereken önemli bir beceridir. Grant vd. (2014) duygusal zekanın duyguları algılama yeteneğinde ve sosyal hizmet uygulamalarında önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Megele (2015) iyi ilişki temelli uygulamanın, öz farkındalığın etkili kullanımını gerektirdiğini ifade etmektedir. Hennessey

(2011) ise uzmanın bir parçasının uygulamanın bir parçası olduğunu, profesyonel olsa da uzmanın kişiliğinin, kültürünün ve değerlerinin birbirini dışlamadığını ve ilişki kurma becerilerini etkilediğini vurgulamaktadır. Uygulayıcıların yüzeysel bir yaklaşım yerine kendi tarzlarını geliştirme konusunda rahat olmaları önemlidir. Bu amaçla, uygulayıcıların kendilerini bir kaynak olarak görme becerilerini bu çerçevede geliştirmesi son derece önemli bir kazanımdır.

İlişki temelli sosyal hizmet ilişkisinin uzman ve danışan arasındaki mesleki ilişkinin kalitesine odaklanan geniş bir ilke seti sunmaktadır. Bu ilkeler, sosyal hizmetin temel değerlerini ve mesleki kimliğini yansıttığı için, sosyal hizmet uzmanlarıyla güçlü bir uyum içindedir. Bu ilkeler gerçek ve samimi olmak, saygı göstermek, yetkin davranmak, güvenilir olmak, ulaşılabilir ve esnek olmak, dürüstlük, içten ilgi göstermek, empati kurmak, adanmışlık sergilemek ve duyarlılıkla hareket etmek gibi özellikleri içermektedir. Ayrıca, kişinin kendi duygularını düzenleyebilmesi ve başkalarının duygularına karşı sorumlu bir şekilde yanıt verebilmesi de bu yaklaşıma dâhildir (Winter, 2019). Araştırmalar bu niteliklere sahip profesyonellere büyük değer verildiğini ortaya koymaktadır (Reimer, 2013).

İlişki temelli uygulama hem bireyin iç dünyasına hem de kişiler arası ve sosyal yapısal boyutlarına odaklanılan kavramsal ve teorik yaklaşımlar barındırmaktadır. Uzmanın bu farklı boyutları nasıl dengede tuttuğunu ve süreci nasıl yürüttüğünü anlamak ilişki temelli uygulamanın kavramsal ve teorik çerçevelerinin temel konusudur (Winter, 2019).

İLİŞKİ TEMELLİ VE YANSITICI SOSYAL HİZMET UYGULAMA MODELLERİ

İlişki temelli sosyal hizmet uygulaması ve yansıtıcı uygulama karşılıklı olarak birbiriyle yakından ilgilidir. Yansıtıcı uygulama, özünde düşünmekle ilgilidir. Düşünceden ayrı olması, düşüncenin kalitesi ve içeriğinde yatmaktadır. Yansıtıcı uygulama, gerçekleri ve duyguları, sanatsal ve bilimsel anlayışı, öznel ve nesnel bakış açılarını kapsayan bütüncül düşünmeyi içermektedir. İlişki temelli ve yansıtıcı uygulama birlikte özenli uygulamaları teşvik ederek, danışanların benzersizliğini ve karmaşıklığını kabul ederek ve "benlik" rolünü kullanarak günümüzdeki sosyal, politik ve ekonomik eğilimlere yanıt veren güçlü bir profesyonel çerçeve sağlamaktadır (Wilson vd., 2011). Diğer yandan eleştirel yansıtma sosyal hizmet uzmanlarına uygulama konuları üzerinde düşünme ve bilgi, beceri ve değerlerini geliştirme fırsatı vermektedir (McMullin, 2017).

Ruch (2004)'a göre ilişkiye temelli sosyal hizmet uygulamasının potansiyelinin tam olarak gerçekleşebilmesi için sosyal hizmet uzmanlarının yansıtıcı yeteneklerini geliştirmeleri gerekmektedir. İlişki temelli sosyal hizmet uygulaması ve yansıtıcı uygulama arasında bağlantılar söz konusu olduğundan yansıtıcı uygulama ilişki temelli uygulamayı tamamlayıcı niteliktedir. Bu iki kavramsal çerçeveden birini benimseyerek, dolaylı olarak diğeriyle etkileşim kurulduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, sosyal hizmet rolünde yansıtma yeteneklerini geliştirme, ilişki temelli bir duruş benimsemeyi gerektirmektedir. Tersine, ilişki temelli yollarla çalışan sosyal hizmet uzmanları, dolaylı olarak bireyin benzersiz ve spesifik ihtiyaçlarına dikkat ederler ve bu da sosyal hizmet uzmanlarının yansıtıcı bir yaklaşım benimsemesini gerektirmektedir (Ruch, 2005). Bu karşılıklı ve ayrılmaz ilişki Şekil 2'de gösterildiği gibi iki yönlü bir özellik taşımaktadır.

Şekil 2'de gösterilen döngüde nereden başlandığı önemli değildir. Hangisi olursa olsun doğal olarak diğer uygulama perspektifi benimsenecektir. İlişkiye dayalı ve yansıtıcı bir sosyal hizmet uygulama modelinin çağdaş zorlukları ele almak için önemli potansiyeli bulunmaktadır ve bunun desteklenmesi ve sürdürülmesini sağlamak için neyin gerekli olduğunun düşünülmesi önemlidir (Wilson vd., 2011).

McMullin (2017)'e göre sosyal hizmet uzmanları çok farklı prosedürel talepler nedeniyle ilişkilerin önceliklendirilmediğini ve ilişki kurmak için yeterli değer olmadığını savunmaktadır. İlişki kurma sürecinin aşamaları hakkında daha fazla bilinçlenmeyi teşvik etmek amacıyla bir model önermektedir. Yazar 4 Aşamalı İlişki Modeli (Şekil 3) olarak adlandırdığı bu modelin ilişkileri anlamak ve değerlendirmek için uygulanabileceğini belirtmektedir. Aşamalar şu şekildedir:

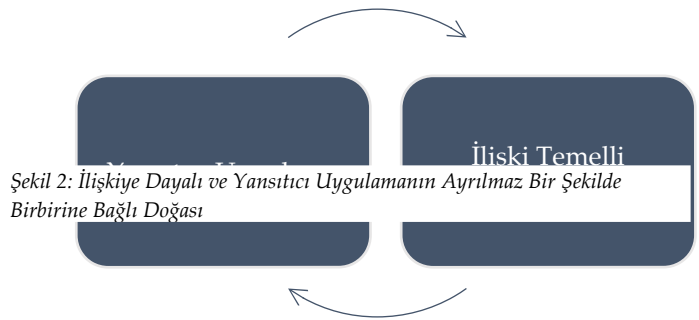
Angaje olma (1.Aşama): İlişki kurma sürecinin ve sözleşmenin başlangıcıdır. Bu aşama “yumuşak beceriler” kullanarak, fikir ve düşünceleri paylaşarak ve uyumlu bir ilişki kurarak sağlanabilmektedir.

Müzakere (2. Aşama): Beklentileri müzakere etmek ve kabul etmekle ilgilidir. İlişki ve sözleşme ile ilgili sınırların ve limitlerin (örneğin rıza ve gizlilik) ele alınması söz konusudur. Bu ne yapacağınızı, danışanla

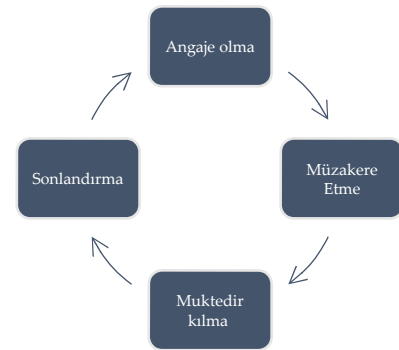
nasıl çalışacağınızı ve hayatlarına neden dahil olduğunuzu açıklamak gibi becerileri içermektedir.

Muktedir kılma (3. Aşama): Değişime olanak sağlama, seçenek bilgileri ve tavsiyeleri verme ile ilgilidir. Açık iletişime- gerçekçi olmak, olumlu olmak ve ilerlemeyi yansıtmak için- ihtiyaç bulunmaktadır. Müdahaleler, kaynaklar, engelleyiciler ve kolaylaştırıcı faktörler tartışılır. Bu aşama güven ve benlik saygısı oluşturmak, cesaretlendirmek ve motive etmekle ilgilidir.

Sonlar (4.Aşama): İlişki kurma sürecinin başlangıcı kadar sonlandırma sürecine girilmesini ve bitiş sürecine değer verilmesini içermektedir. Neyin iyi çalıştığı, geleceğe yönelik güçlü yönler ve başa çıkma stratejileri, daha fazla destek için diğer hizmetlere yönlendirme konusunda düşünmeyi ve değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Şekil 2: İlişkiye Dayalı ve Yansıtıcı Uygulamanın Ayrılmaz Bir Şekilde Birbirine Bağlı Doğası

Şekil 3: 4 Aşamalı İlişki Modeli

Aşağıdaki çizelgede 4 Aşamalı İlişki Modelin her aşamasında üzerinde durulması ve dikkat edilmesi gereken noktalar özet halinde sunulmuştur.

4 Aşamalı İlişki Modelinin Aşamaları

Aşama 1: Angaje olma

Uzman ve danışanın beklentileri, rolleri ve sınırlamaları konusunda net olunmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanlarının aktif dinleme becerilerini, dürüstlük, açık iletişim, fikir paylaşımı ve seçenek

sunma becerilerini kullanması gerekir.

Seçim, danışanı güçlendirmede çok güçlü ve önemli bir öğedir. Örneğin onların hangi hizmetleri veya kaynakları kullandıkları gibi. Bu, ilişkinin etkinleştirilmesine yardımcı olmalıdır.

Uygulayıcı ilişkide yanlış anlama, karışıklık, öfke, kızgınlık, korku, direniş ve ilgisizlik gibi mevcut engelleri görmelidir.

Katılım birkaç deneme gerektirebilir ve bazı danışanların güven kazanması uzun bir süreç olabilir. Bu aşamanın önemi, ilişki kurma sürecinin tüm aşamalarında ilk katılımdan başlanabilmesidir.

Aşama 2: Müzakere etme

Müzakere, anlaşma, ortaklık ve mümkün olduğu kadar önemli konular ve sorunların ortak bir anlayış sürecidir.

Görüşlerde ve potansiyel çözümlerde farklılıklar olabileceği durumlarda ilişkide güçlenme ve saygı açıkça görülmelidir. Bunun önleyicileri hem kararlaştırılan değerlendirme hem de planlama ile mücadele eden farklı beklentiler olabilir.

Bu aşamada ilişki yüzeysel düzeyde olabilir ve sorunları küçümseme potansiyeli vardır. İlişkide güvensizlik bile görülebilir. Bununla birlikte, yapılması gereken zorluklar ve alınması gereken zor kararlar olsa bile, neler olduğuna ve daha önce neyin işe yaradığına dikkat etmek önemlidir.

Aşama 3: Muktedir kılma

İlişkinin, müdahalenin, seçimlerin ve kaynakların değerlendirilmesini içerir. Bu, motivasyon, güven ve benlik saygısı artmış karşılıklı avantajlı bir ortaklıktır.

Bu aşamadaki önleyici, şu anda değişmeye çalışmanın çok zor olması olabilir. Danışan profesyonel temastan hoşlanabilir ancak ileriye veya eylem kararlarına/planlarına geçemez. Bu, bir danışanın ilişkiden ve sosyal hizmet müdahalesinden ayrılması gerektiğini düşünmesine neden olabilir.

Olumlu değişimi sağlamak için ihtiyaç duyulabilecek diğer kaynakları düşünmeye öncelik vermek veya küçük adımlar atmak önemlidir

Aşama 4: Sonlandırma

Başlangıçta olası sonuçları tartışmak ve bunu ilişkinin beklentileriyle bütünleştirmek önemlidir.

Mümkün olduğu durumlarda, sonlandırmanın nasıl

olabileceğine dair (örneğin azaltılmış temas veya aşamalı yaklaşım) anlaşma ile planlamalar yapılmalıdır.

Danışan için bir başka kriz daha meydana gelebilir ve bitiş sürecine etkisi olur ve ilişki süreçte başka bir aşamaya döner. Bir danışanın ilişkilerin sona ermesi konusunda zayıf deneyimleri varsa, reddedilmiş gibi hissedebilirler ve bazen “elveda demek” çok zor olabilir ve sonlar sabote edilebilir. İlişki bağımlılığına ve profesyonel temastan zevk almaya dikkat edilmelidir.

İyi sonlar hazırlık ve genellikle bir ritüel, örneğin son bir gayri resmi oturum, bir fincan çay / kahve, bir yemek veya başka bir hizmete profesyonel bir teslim gerektirir.

Kaynak: McMullin, 2017’den alınmıştır.

Modelin yardımcı bir araç olarak kullanılabileceği, her aşamada eleştirel olarak düşünmeyi sağlayabileceği ve ilişkilerdeki momentumu anlamayı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte değişimin ne kadar zor olabileceği kabul edilmektedir. Model döngüseldir ve tekrarlanabilir. İlişki Modeli, öğrencilerin ve uygulayıcıların ilişkilerin nasıl ve neden evrildiğini ve neler olabileceğini deneyip anlamalarına ve anlamlı ilişki kurmalarına yardımcı olabilir (McMullin, 2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmette istenilen değişimi sağlamak sosyal hizmet uzmanları ve danışanlar arasında kurulan olumlu mesleki ilişki sürecine bağlıdır. Bu olumlu süreç sağlanamazsa müdahalelerden arzu edilen sonucu almak mümkün olamamaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında danışanla kurulan mesleki ilişki anahtar bir role sahiptir. Ancak buna karşın farklı talepler ve değişen yönetim anlayışlarının da etkisiyle sosyal hizmet meslek ilişkisinin zayıfladığına yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Geline nokta da müracaatçının bireyselliğini göz ardı edebilen ve sadece talepleri karşılayarak sonuca ulaşmayı önceleyen yaklaşımların artması riski bulunmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için sosyal hizmet uygulamalarında ilişki temelli bir yaklaşımın odakta tutulması ve yansıtıcı bir yaklaşımla müdahalelerin gerçekleştirilmesi önemli olmaktadır.

İlişki temelli yaklaşım dar bakış açılarını ve bürokratik yanıtları reddetmesi bakımından ve danışanların benzersizliğini ön plana alması bakımından özgün bir bakış sağlamaktadır. Diğer yandan sosyal hizmet uzmanlarının çeşitli koşul ve durumlara yönelik bütüncül bakış açılarını korumaları oldukça değerli sonuçlar üretebilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenlerle sosyal hizmet uzmanlarının danışanlarla ilişki temelli bir yaklaşımla hareket etmesi ve bu

yaklaşımın ilkelerini odağa alması istenilen sonuçları elde etmeye olanak sağlayabilecektir. Bu bakımdan sosyal hizmet uzmanlarının mevcut bilgi ve değer temeli ile uyumlu olarak ilişki ve ilişki temelli sosyal hizmet uygulamasını her zaman odağa alması gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının genel olarak ilişki kurma becerilerinin yanında, uygulamaları sırasında danışanların direnç ve saldırganlık gösterebildiği durumları yönetebilme becerileri önemlidir. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanlarının farklı mesleklerle ve paydaşlarla bir arada uyumlu çalışabilme, uygun sınırları belirleyebilme, danışanların karar verme, söz söyleme ve seçim haklarını gözetme konusunda becerileri kayda değer becerilerdir. Ayrıca stresi, güçsüzlüğü, güç ve baskıyı yönetebilme, potansiyel engeller konusunda farkında olma, duygusal zekaya sahip olma ve benliği kullanabilme konusunda yetkinlik ilişki temelli uygulamalar için son derece önemli bileşenlerdir. Bu nedenle bu çerçevede sosyal hizmet uzmanlarının daha derinlikli beceriler kazanmasının oldukça önemli ve gerekli olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal hizmet değişen ve çeşitlenen taleplere yanıt vermeye çalışmaktadır. Diğer yandan yönetimi yaklaşımlar ile bürokratik yanıtlar sunularak taleplerin ve ihtiyaçların karşılanmasına yönelik genel eğilimlerin sürmekte olduğu bilinmektedir. Sosyal hizmet uzmanları için tam bu iklimde ilişki temelli sosyal hizmet yaklaşım ve uygulamalarının gerekliliği çok daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ilişki temelli sosyal hizmete yönelik ülkemizde doğrudan eğitim ve uygulamalar sınırlı kalabilmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının ilişki temelli yaklaşıma daha fazla yönelmesi için özellikle sosyal hizmet eğitiminde kapsamlı programlara ve müfredat güncellemelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Yukarıda ana hatları ile ortaya konulan ilişki temelli sosyal hizmet uygulama modelleri sosyal hizmet uzmanları için oldukça anlaşılır biçimde yapılandırılmıştır ve yol gösterici niteliklidir. Bu çalışma ise ülkemiz odağında sosyal hizmet uygulamalarında önemli bir konuyu vurgulaması, uygulamacılar için pratik bilgiler sunması ve sınırlı sayıdaki çalışmalara katkı sunması bakımından önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Biestek, F. (1957). The casework relationship. Loyola University Press.
- Collins, J., & Collins, M. (1981). Achieving change in social work. Heinemann.
- Cooper, A., & Bower, M. (2005). Notes from an open discussion of the launch planning event. <http://www.cfswp.org/launch-documentation/>
- Dominelli, L. (1996). Deprofessionalizing social work: Anti-oppressive practice competencies and postmodernism. *The British Journal of Social Work*, 26(2), 153–175.
- Dominelli, L., & Hoogvelt, A. (1996). Globalization and the technocratization of social work. *Critical Social Policy*, 16(45), 45–62.
- Ellis, K., Davis, A., & Rummery, K. (1999). Needs assessment, street - level bureaucracy and the new community care. *Social Policy & Administration*, 33(3), 262 – 280.
- Ferguson, H., Warwick, L., Disney, T., Leigh, J., Cooner, T. S., & Beddoe, L. (2020). Relationship-based practice and the creation of therapeutic change in long-term work: Social work as a holding relationship. *Social Work Education*, 41(2), 209–227. <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1837105>
- Fielding, M. (2012). Learning to be human: The educational legacy of John Macmurray. *Oxford Review of Education*, 38(6), 653–659.
- Grant, L., Kinman, G., & Alexander, K. (2014). What's all this talk about emotion? Developing emotional intelligence in social work students. *Social Work Education*, 33(7), 874–889.
- Harris, J. (1998). Scientific management, bureau-professionalism and new managerialism: The labour process of state social work. *British Journal of Social Work*, 28, 839–862.
- Healey, K. (2012). *Social work methods and skills*. Palgrave Macmillan.
- Hennessey, R. (2011). *Relationship skills in social work*. Sage.
- Hollis, F. (1964). *A psycho-social therapy*. Random House.
- Howe, D. (1998). Relationship-based thinking and practice in social work. *Journal of Social Work Practice*, 12(1), 45–56. <https://doi.org/10.1080/02650539808415131>
- Howe, D. (2018). Foreword. In G. Ruch, D. Turney, & A. Ward (Eds.), *Relationship-based social work* (2nd ed., pp. 7–9). Jessica Kingsley Publishers.
- Ingram, R., & Smith, M. (2018). Relationship-based practice: Emergent themes in social work literature (IRISS Insights No. 41). Institute for Research and Innovation in Social Services. <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/relationshi>

p-based-practice-emergent-themes-social-work-literature

International Federation of Social Workers. (2010). Definition of social work. <https://www.ifsw.org/f38000138.html>

Joseph, S. (2010). Theories of counselling and psychotherapy: An introduction to the different approaches. Palgrave Macmillan.

McMullin, C. (2017). Building relationships in social work. In M. McColgan & C. McMullin (Eds.), *Relationship-based social work: A practical guide to building relationships and enabling change*. Jessica Kingsley Publishers.

Megele, C. (2015). *Psychodynamic and relationship-based practice*. Critical Publishing.

Merriam-Webster. (n.d.). Relationship. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved July 25, 2025, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/relationship>

Munro, E. (2004). The impact of audit on social work practice. *British Journal of Social Work*, 34(8), 1075–1095.

Murphy, D., Duggan, M., & Joseph, S. (2013). Relationship-based social work and its compatibility with the person-centred approach: Principled versus instrumental perspectives. *British Journal of Social Work*, 43(4), 703–719.

Network of Psycho-Social Policy and Practice. (2002). Draft mission statement. Tavistock Clinic.

O’Leary, P., Ming-Sum, T., & Ruch, G. (2013). The boundaries of the social work relationship revisited: Towards a connected, inclusive and dynamic conceptualisation. *British Journal of Social Work*, 43(1), 135–153.

Payne, M. (1997). *Modern social work theory*. Macmillan Press.

Reimer, E. C. (2013). Relationship-based practice with families where child neglect is an issue: Putting relationship development under the microscope. *Australian Social Work*, 66(3), 455–470.

Ruch, G. (2004). *Reflective practice in contemporary child care social work* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Southampton.

Ruch, G. (2005). Relationship-based and reflective practice in contemporary child care social work. *Child and Family Social Work*, 10(2), 111–123.

Ruch, G. (2023). The contemporary context of relationship-based practice. In *Social work* (pp. 217–222). Routledge.

Ruch, G., Turney, D., & Ward, A. (2010). *Relationship-based social work: Getting to the heart of practice*. Jessica Kingsley Publishers.

Ruch, G., Turney, D., & Ward, A. (Eds.). (2018). *Relationship-based social work: Getting to the heart of practice* (2nd ed.). Jessica Kingsley.

Schön, D. A. (1991). *The reflective practitioner*. Arena. (Original work published 1983)

Tosone, C. (2004). Relational social work: Honoring the tradition. *Smith College Studies in Social Work*, 74(3), 475–487.

Trevithick, P. (2003). Effective relationship-based practice: A theoretical exploration. *Journal of Social Work Practice*, 17, 163–176.

Trevithick, P. (2012). *Social work skills and knowledge: A practice handbook*. McGraw-Hill/Open University Press.

Turan, N. (1999). Sosyal kişisel çalışma: Birey ve aile için sosyal hizmet. V. Duyan (Ed.), *Sosyal hizmet: Temel kavram ve ilkeler içinde*.

Turney, D. (2012). A relationship-based approach to engaging involuntary clients: The contribution of recognition theory. *Child and Family Social Work*, 17(2), 149–159. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00830.x>

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Türk Dil Kurumu sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>

Wilson, K., Ruch, G., Lymbery, M., & Cooper, A. (2011). *Social work: An introduction to contemporary practice*. Pearson.

Winter, K. (2019). Relational social work. In M. L. Gray, J. M. Coates, M. Yellow Bird, & T. Hetherington (Eds.), *The Routledge handbook of social work theory* (pp. 151–159). Routledge.

Yelloly, M., & Henkel, M. (Eds.). (1995). Introduction. In *Learning and teaching in social work: Towards reflective practice*. Jessica Kingsley.